

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра іспанської і новогрецької філології та перекладу

Кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства
на тему:

**«ВПЛИВ АРАБСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІСПАНСЬКОЇ МОВИ»**

Студента групи ММЛі 01-23
спеціальність 035 Філологія.
спеціалізація 035.05 Романські мови і літератури
(переклад включно), перша – іспанська
освітньо-професійна програма
Сучасні лінгвістичні і перекладознавчі студії та
міжкультурна комунікація (іспанська мова і друга
іноземна мова)
Хіміча Віктора Олеговича
Науковий керівник:
доктор філологічних наук,
професор Данилич В.С.

Допущено до захисту

«__» _____ року

Завідувач кафедри

_____ *Залєснова О. В.*

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA DE UCRANIA
UNIVERSIDAD NACIONAL LINGÜÍSTICA DE KYIV
Departamento de Filología Hispánica, Neogriega y Traducción

TRABAJO FINAL DE MÁSTER

sobre el tema:

**"LA INFLUENCIA DE LA CULTURA ÁRABE EN LA FORMACIÓN DE LA LENGUA
NACIONAL ESPAÑOLA"**

Viktor Khimich

Estudiante del grupo MMLi 01-23

Facultad de Filología Románica y
Traducción

Educación presencial

Especialidad 035. Filología.

Lenguas y literaturas románicas
(traducción inclusive), primera
lengua – española

Tutora académica:

Ph. D. en Filología,

Profesora Titular V. S. Danylych

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ЯВИЩЕ МОВНОГО КОНТАКТУ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ ІСПАНСЬКОЇ ТА АРАБСЬКОЇ МОВ.....	7
1.1 Сутність мовного контакту.....	7
1.1.1 Взаємодія мов.....	8
1.1.2 Типи мовних контактів.....	9
1.2 Стан іспанської мови перед арабським вторгненням.....	9
1.3 Історичний контекст взаємодії іспанського та арабського світів.....	10
1.3.1 Арабська культура в контексті періоду завоювання.....	11
1.3.2 Арабська мова в контексті періоду завоювання.....	13
1.4 Характеристики та еволюція мов імперії аль-Андалус.....	15
1.5 Процес мовних запозичень іспанською з арабської.....	20
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ АРАБСЬКОЇ МОВИ НА ІСПАНСЬКУ	30
2.1 Фонетика та фонологія.....	30
2.2 Синтаксис і морфологія.....	37
2.3 Лексика.....	42
2.3.1 Поняття арабізму.....	42
2.3.2 Хронологічна класифікація арабізмів.....	44
2.3.3 Запозичення та адаптація арабізмів в іспанській мові.....	46
2.3.4 Сфери поширення арабізмів в іспанській мові.....	49
2.3.5 Семантичні та фразеологічні запозичення.....	65
2.3.6 Ситуація з арабізмами в сучасній іспанській мові.....	68
Висновки до розділу 2.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Контакт між арабським та іспанським світами є важливим періодом в історії Іспанії, який зіграв значну роль у формуванні її культурної самобутності. Період арабського панування на Піренейському півострові, що тривав майже вісім століть, мав глибокий вплив на суспільство, політику, релігію та культуру регіону. У цьому контексті арабська також залишила свій відбиток в іспанській мові.

Питання впливу арабської мови на іспанську є однією з найбільш обговорюваних тем серед фахівців філологічної сфери. Висвітлення цього питання дозволяє вивчити культурні, історичні, а також безпосередньо лінгвістичні аспекти, що сприяли формуванню вже сучасної іспанської мови. Аналіз запозичень не тільки розкриває процеси їх інтеграції в іспанську мовну структуру, а й підкреслює тонкі нюанси культурних та історичних контактів між народами.

Вивчення впливу арабської мови на іспанську дозволяє встановити історичні та культурні зв'язки між арабським та іспанським світами; визначити роль, яку відіграла арабська у формуванні іспанської мови; допомагає розкрити механізми мовної адаптації та еволюції і дає можливість краще зрозуміти, як мови взаємодіють та впливають одна на одну в умовах контакту культур.

У даній роботі буде спроба дослідити ці запозичення, зосередивши увагу на тому, яку роль вони відіграли в розвитку іспанської мови.

Метою дослідження є виявлення впливу арабської культури на становлення іспанської мови в період арабського панування на Піренейському півострові.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- 1) дослідити історичний контекст арабського панування на Піренейському півострові;
- 2) визначити сутність мовного контакту між арабською та іспанською;

3) проаналізувати конкретні результати впливу арабської мови на іспанську мову.

Об'єктом дослідження є контакт іспанської та арабської мов

Предметом дослідження є результати впливу арабської мови на іспанську

Методи дослідження використані в роботі:

а) історичний метод — для аналізу періоду арабського панування на Піренейському півострові, що дає змогу зрозуміти, як арабська культура і мова поширювалися на території Іспанії.

б) зіставний метод — для дослідження іспанської мови шляхом її системного порівняння з арабською мовою з метою виявлення запозичень з останньої.

в) етимологічний аналіз — вивчення походження і значення слів, які перейшли з арабської мови в іспанську. Це дозволяє зрозуміти, як арабські слова вплинули на лексику іспанської мови.

г) лінгвістичний аналіз — аналіз фонетичних, морфологічних і синтаксичних змін в іспанській мові, які могли бути результатом арабського впливу.

Наукова новизна. У роботі дістало подальшого розвитку дослідження процесу мовних запозичень іспанською з арабської. Було більш детально описано вплив арабської мови не тільки на лексичний, а й на фонетичний, синтаксичний та морфологічний рівні іспанської мови. Дослідження не лише розкриває специфіку запозичень, але й виявляє нові деталі взаємодії двох культур, які мали істотний вплив на становлення іспанської мови, що дозволяє краще зрозуміти історичні та соціокультурні контексти цього процесу. Таким чином, робота вносить нові знання в галузь лінгвістики та культурології, підкреслюючи значення арабського впливу в формуванні національної іспанської мови.

Практичне значення. Отримані результати роботи мають важливе значення для розвитку зіставного мовознавства та лексикології, сприяючи

більш глибокому розумінню культурних взаємодій і впливів на еволюцію мов. Здобуті дані можуть бути використані у вищій школі при викладанні дисциплін "історія іспанської мови", "порівняльна лексикологія" та "культурна антропологія". Також результати можуть бути корисними для підготовки спеціальних курсів з історії мовних контактів та мовної політики середземноморського регіону.

Апробація. Результати дослідження були представлені на міжнародній науково-практичній конференції "До світу через мови" 17.05. 2024.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного розділу, висновків до всієї роботи та списку використаних джерел. У першому розділі явище мовного контакту та історичний контекст взаємодії іспанської та арабської мов. У другому розділі досліджуються результати впливу арабської мови на іспанську, зокрема на лексику, синтаксис та фонетику.

Ключові слова: запозичення, арабський вплив, іспанська мова, Реконкіста, арабська мова, Піренейський півострів, арабізми.

РОЗДІЛ 1

ЯВИЩЕ МОВНОГО КОНТАКТУ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ ІСПАНСЬКОЇ ТА АРАБСЬКОЇ МОВ

1.1. Сутність мовного контакту

Теорію про мовні контакти у своїх роботах почали розвивати такі мовознавці та лінгвісти, як І. А. Бодуен де Куртене, Е. Сепір, В. Вайнрайх та Е. Гауген, взявши за основу працю Г. Шухардта. Ця теорія дуже важлива для соціолінгвістики, що займається вивченням історії, розвитку та функціонування мови, де необхідно враховувати всі екстралінгвістичні чинники, зокрема відносини між мовами.

Мови контактують і являють собою результат багатовікової взаємодії багатьох мов. У кожного народу існує свій певний набір слів, виразів, термінів і зворотів, проте, люди також схильні запозичувати ці мовні й мовленнєві одиниці зі сторони. Як казав Едуард Сепір — "подібно до культур, мови рідко бувають самодостатніми". Так, ми, наприклад, знаємо, що грецька культура мала потужний вплив на Римську імперію, яка, у свою чергу, донесла її до Європи, а латинський алфавіт є основою писемності багатьох сучасних мов.

Контактування мов пов'язане процесами культурного взаємовпливу. Існування цього чинника доводять дослідження запозичених слів та аналіз походження слів мови. На думку Сепіра, існує п'ять мов, які справили серйозний вплив на історію цивілізації та виступають як провідники культури — класична китайська, санскрит, арабська, грецька і латинська. Проте культурний вплив мови не завжди прямо пропорційний її власній літературній значущості та місцю, яке посідають у світовій культурі її носії. Так, наприклад, давньоєврейська мова передає надзвичайно значущу культурну традицію, але не чинить сильного впливу на азійські мови, на відміну від арамейської.

Мовні контакти також необхідно враховувати під час розвитку національних мов, підвищення культури мовлення тощо.

Контакт мов — це питання історико-географічної, соціальної, психологічної та культурної сфер.

1.1.1. Взаємодія мов

Класифікацію складено за принципом спрямованості контактів і ступеня участі у них ярусів мовної системи.

- *Односторонній вплив.* Тиск чинить тільки один рівень будь-якої мови. Найчастіше спостерігається у випадках, коли одна з мов, що контактують, мертва, але широко використовується як літературна/культурна мова. Приклад — вплив латинської, давньогрецької або старослов'янської мов на українську на лексичному рівні.
- *Взаємовплив.* Взаємодія на рівні лексики. Приклад — взаємообмін лексемами між англійською та французькою мовами, іспанською та англійською.
- *Перетворювальний вплив.* Одна мова впливає відразу на кілька ярусів іншої мови. Приклад — перська літературна мова фарсі перетворилася внаслідок тривалого і широкого впливу на неї з боку арабської мови.
- *Схрещування мов.* У результаті контактів задіяно кілька ярусів мов, що взаємодіють. Надалі виникають мовні союзи/ліги. Мови, які входять до союзу, мають характерні риси схожості на всіх ярусах, які виникли лише внаслідок контактування, але не є спадщиною спільного походження. Приклад — болгарська, румунська, албанська та новогрецька мови входять до балканського мовного союзу. Існують також скандинавська, ефіопська та інші ліги мов. Вважається, що німецька, французька та італійська мови утворюють єдину мовну лігу в умовах єдиної країни — Швейцарії.
- *Злиття мов.* На основі взаємодії двох або більше мов виникає нова мова. Приклад — у Меланезії виникло меланезійське есперанто (більша

частина словникового запасу запозичена з англійської, а граматики — з мови мешканців півострова Газель у Новій Британії).

1.1.2. Типи мовних контактів

У лінгвістиці в даний час прийнято виділяти такі типи контактів мов:

Субстрат — елементи переможеної мови автохтонного народу в мові-переможниці прийшлого народу-завойовника. Наприклад, кельтський в англійській мові і галльський у французькій

Адстрат — різновид двомовності, породжений тривалим співіснуванням двох мов на одній і тій самій території. Адстрат виникає внаслідок впливу мови прибульців на мову аборигенів, при цьому перша зберігається як мова-сусід. Лінгвістичні зміни при адстраті не зводяться до запозичення окремих слів, а зачіпають структуру мови (фонетичний і граматичний лад, основний фонд лексики). У результаті адстрату спільні лінгвістичні ознаки можуть з'являтися у генетично не пов'язаних мов.

Суперстрат — елементи прийшлої мови народу-завойовника в мові-переможеного місцевого населення. Наприклад, тюркські (булгарські) елементи в слов'янській болгарській мові і германські (франкські) елементи в романській французькій мові, а також французькі (норманські) елементи в англійській мові. Вплив суперстрату відчувається переважно в лексиці (запозичення, кальки) і в синтаксисі (особливо в складних реченнях та інших конструкціях, характерних для писемного мовлення).

У випадку впливу арабської на іспанську перша може розглядатися і як адстрат, і як суперстрат, але загалом відношення між цими двома мовами частіше розглядають як суперстрат.

1.2. Стан іспанської мови перед арабським вторгненням

Перед початком арабського вторгнення на Піренеї, іспанської мови як консолідованої мови ще не існувало, вона перебувала на початковій стадії формування. У Середньовіччі на цій території відбувалася поступова еволюція

вульгарної латини в романські діалекти, а ті, в свою чергу, еволюціонували в різноманітні регіональні мови, що в підсумку привело до виникнення іспанської мови.

Арабське панування на Піренейському півострові відіграло важливу роль у формуванні іспанської мови. Воно значно вплинуло на культуру, науку, мистецтво та, звичайно ж, у мову. За часи свого перебування на території Іспанії, яке тривало кілька століть, араби зробили значний внесок у мовну диверсифікацію регіону.

1.3. Історичний контекст взаємодії іспанського та арабського світів

Завоювання Піренейського півострова почалося на початку VIII ст. Після смерті короля Вітіци вестготське королівство зі столицею в Толедо розділилося на дві частини: одну зайняли прихильники Агілі II, а іншу — прихильники Родріго.

Перші звернулися по допомогу до мусульман, які висадилися в Гібралтарі в 711 році під командуванням бербера Таріка Ібн-Зіяда, який розгромив Родріго в битві при Гвадалете. Завоювання християнського королівства було дуже швидким, і коли до 718 року практично весь півострів був під владою мусульман, Тарік почав свою експансію на північ. Араби назвали мусульманську територію аль-Андалус, а на зміну християнству прийшов іслам, релігія арабів і берберів [28, с. 5]. Почалася сильна ісламізація християнського населення, яке отримало назву мосарабів. Мосарабами були християни, які продовжували жити на мусульманських територіях. На той час араби вже панували на багатих землях Ємену, Сирії, Іраку та Єгипту.

Спочатку арабська Іспанія була еміратом, підвладним халіфу Дамаску. Але вже в 929 році за Абд ар-Рахмана III еміри Кордови почали називати себе халіфами і правити незалежною від Дамаска територією. Кордова стала одним з найважливіших міст Європи в X-XI століттях. Це був культурний центр для вчених з усього світу. Велике значення в історії арабської Іспанії мало правління візира, відомого сьогодні як Альманзор. Він був політичним і

військовим генієм. Його правління було зовсім не толерантним до християнства. Після його смерті розпочався період, що характеризувався анархією. У 1031 році халіфат був розділений на кілька маленьких королівств, які називалися Тайфас. Християнські королівства зрозуміли, що ситуація на мусульманській території дуже заплутана, і почали наступ. Так звана Реконкіста Піренейського півострова тривала довгий період (718-1492) і характеризувалася безперервними боями між іспанськими християнами та мусульманами [28, с. 5].

Правителі Тайфи звернулися за допомогою в ім'я ісламу до кочового берберського племені альморавідів із Сахари. Їм не знадобилося багато часу, щоб окупувати Північну Африку і Тайфські королівства. На той час християнськими територіями правив король Альфонс VI якому вдалося завоювати місто Толедо у 1085 році. Проте, Альморавіди захопили Гранаду, Малагу, Севілью, Альмерію, Мурсію, Сарагосу, Майорку і знову об'єднали територію аль-Андалусу. У цей час відбулося нове вторгнення берберів, яких називали Альмохадами. Альмохади розгромили Альморавідів і захопили їхні території. Але вже в 1212 році, в битві при Навас-де-Толоса, християнський король Альфонс VIII розгромив Альмохадів [28, с. 6]. Мусульмани були змушені покинути міста і залишилися лише в королівстві Гранада, яке продовжувало перебувати під мусульманським пануванням. Останній мусульманський король залишив Гранаду в 1492 році під тиском католицьких монархів — Ізабелли Кастильської і Фердинанда Арагонського. Однак це не означало кінець кінець співіснування між мусульманами і християнами, оскільки багато хто з мусульман залишився жити в своїх домівках після окупації їхніх земель християнськими королями півночі.

1.3.1. Арабська культура в контексті періоду завоювання

Територія Іспанії, яку завоювали мусульмани, стала називатися аль-Андалус. Вхідження мусульман на Піренейський півострів означало радикальні зміни з політичної, економічної, соціальної, культурної та мовної

точок зору. Ісламське правління поширилося на більшу частину Іспанії з моменту вступу арабів на Піренейський півострів. Варто згадати, що на той час латинська мова та її культура переживали не кращі часи, а арабська цивілізація, навпаки, була дуже потужною, особливо в IX-XII століттях. Іспанці не змогли нав'язати свою мову і культуру новим загарбникам так само, як це було з готами. Навпаки, арабська мова стала мовою культури, і жителі півострова, які опинилися під арабським пануванням, musiли вивчати арабську. Звісно, латина ніколи не зникла з півострова, але саме з арабською там почалася епоха двомовності. У той час мусульмани домінували у всіх сферах життя: політиці, економіці, сільському господарстві, релігії, і вони показали себе вищими за іспаномовне населення, особливо своєю розвиненою східною культурою.

Християнське населення території, де домінували мусульмани, було арабізоване. Це арабізоване населення мало назву мосарабського, від арабського *musta'rab*, що означає арабізований. Мусульмани прийшли на Піренейський півострів не з порожніми руками; навпаки, вони принесли з собою культуру, вищу за ту, що існувала в середньовічній Європі. Ця культурна вищість призвела до запровадження багатьох нових термінів, яких не існувало в середньовічній іспанській мові, і які залишилися наочним доказом цієї вищості. Як казав Менендес Пидаль: "Араби навчили нас добре захищати *hueste* (армію) за допомогою *atalayas* (сторожевих веж), висилати перед ним *algaradas* (кавалерію), вести його за собою з досвідченими *adalides* (воєначальниками), охороняти табір за допомогою міцних *rondas* (військових постів), влаштовувати *rebatos* (засідки) необережному ворогові". Арабська мова завжди впливала на мови тих народів, на землі яких прийшов іслам, і це тому, що арабська мова пов'язана з Кораном. А Коран не перекладається, окрім як на рівні смислів, бо він втрачає свою священність, коли його перекладають іншою мовою. Тому на землях, що потрапили під ісламське панування, люди, які стали мусульманами, зіткнулися з необхідністю вивчати арабську мову, щоб проводити мусульманські релігійні обряди [28, с. 7].

З іншого боку, те, що характеризує мусульманську культуру аль-Андалусу, — це компіляція і синтез елементів підкорених народів. Її фундаментальна роль полягала в тому, щоб слугувати мостом для проникнення східної культури в Європу.

Араби вірили, що через знання можна зрозуміти Бога, тому перекладали багато філософських і наукових текстів, особливо грецьких. Вони коментували і виправляли тексти і, як і греки класичного періоду, трансформували отримані знання з критичним і творчим ставленням, що сприяло їхньому розвитку. Цілком імовірно, що, якби не переклади, зроблені в аль-Андалусі, багато з цих творів античності зникли б назавжди. Найвидатнішим мислителем мусульманської Іспанії був Аверроес - Ібн-Рушд (XII століття), дослідник робіт Аристотеля і засновник школи, що заперечувала протиставлення між розумом і вірою, і яка мала значний вплив на європейську думку епохи Відродження.

За часів халіфа Аль-Хакама II Кордова була найславетнішим містом у світі, відомим своїм культурним багатством і атмосферою толерантності. Величезна кількість творів літератури, праць з астрономії та математики, було написано в цей період. Коротше кажучи, культура і мистецтво досягли такого високого рівня, що аль-Андалус став точкою відліку для решти ісламського та європейського світу.

В арабській літературі Середньовіччя, як відомо, існувало два типи творів: ті, що передавалися усно, *jarchas* (що означає "вихід" або "кінець"), любовного характеру, короткі вірші для музичного виконання, а також культурні твори; та *moaxajas* (що означає "намисто"), написані мосарабською мовою, в які були вставлені вірші з *jarchas* [28, с. 7].

1.3.2. Арабська мова в контексті періоду завоювання

Для того, щоб зрозуміти значення, яке арабська мова відіграла у формуванні та розвитку іспанської мови, необхідно поглянути на лінгвістичні зв'язки, які існують між цими двома мовами. В 711 році, коли мусульмани

прибули до Іспанії, їхня мова вступила в контакт з вульгарною латиною або романсе. Мовний зв'язок між арабською та іспанською мовами зумовлений двома основними причинами: з одного боку, мовними контактами, а з іншого — культурним впливом. Захід арабів до Іспанії був частиною мусульманської експансії через Північну Африку. Коли вони завоювали більшість територій, вони також запровадили арабську мову як офіційну [28, с. 8-9]. Однак були деякі райони, які зберегли свою рідну мову. З огляду на це, можна сказати, що в аль-Андалусі співіснувало кілька мовних різновидів:

- 1) *Класична арабська* — мова офіційних, літературних і наукових документів.
- 2) *Вульгарна арабська* — розмовна мова арабів.
- 3) *Латинська* — літургійна мова християн-мосарабів.
- 4) *Вульгарна (народна) латина* — мова, якою користувалися християни та деякі араби з числа знаті як родинною мовою.
- 5) *Мосарабська (романсе)* — сукупність романських діалектів, якими розмовляли на територіях Піренейського півострова під владою мусульман.
- 5) *Іврит* — мова, якою користувалася тогочасна єврейська громада, особливо в релігійних цілях.

Дійсно, повсякденне життя того часу, що характеризувалося безпосередньою взаємодією між жителями аль-Андалусу, уможливило ситуацію мовного контакту, результати якого і сьогодні можна спостерігати в іспанській мові у вигляді арабізмів.

Імперія аль-Андалус репрезентувала нову соціальну реальність: практику двомовності у повсякденному житті. Той факт, що іспано-романське населення та араби спілкувалися, використовуючи в різних ситуаціях класичну або вульгарну арабську, романсе чи латину, встановив точку контакту між двома мовами. Потреба носіїв обох сторін ознайомитися з мовами один одного сприяла виникненню мовної інтерференції. В результаті двомовності народився новий мовний різновид — *андалузська арабська*. З огляду на цю реальність, лексика, за рахунок своєї важливості та масовості, зазнала найбільшої кількості інтерференцій, які потім стали мовними

запозиченнями. Це пов'язано з престижем арабської та мусульманської культури, яка принесла в аль-Андалус нові реалії, пов'язані з соціальним, економічним, інтелектуальним та релігійним життям.

1.4. Характеристики та еволюція мов імперії аль-Андалус

Очевидно, що протягом історії змін зазнавали не лише діалекти, якими розмовляли, але й кількість, вигляд і сталість арабізмів, що увійшли до складу романських мов. На початку імперії аль-Андалус латино-романські діалекти переважали на Піренейському півострові, а також у Північній Африці. Співіснування та симбіоз арабської та романської культури, починаючи з VIII століття, можна вважати причиною двомовності в імперії аль-Андалус. Романсе та арабська існували не лише в розмовній мові: оскільки вони були пов'язані з релігійною сферою, вони також переважали як культурні мови в мусульманській, християнській та юдейській релігії, літературі та дипломатії. Однак пересічний житель Толедо, наприклад, хоча і розумів арабську мову мусульман, а також мову мосарабського населення, часто не міг писати або читати арабською в'яззю.

Арабізація процвітала в Середні віки і стала більш інтенсивною на півдні Іспанії, ніж на півночі. Долина Дуеро слугувала кордоном між Астурією та імперією аль-Андалус. Це був не лише кордон між Арабською імперією та територією вестготів, він також розділяв півострів по мовній ознаці. На відміну від арабсько-іспанської двомовності в імперії аль-Андалус, на півночі Іспанії з північного заходу на північний схід існував галісійсько-португальський, астурійсько-леонський, кастильський, баскський, арагонський та каталонський діалекти.

Назва "мосарабського" діалекту, як такого, вперше з'являється у муніципалітеті Толедо XII століття. Мосарабських текстів було мало, збереглося лише кілька термінологічних списків, серед яких латинсько-арабський глосарій X століття, термінологічні списки лікарських рослин кінця XI століття, список під назвою *Vocabulista in arábico* XIII століття і *Vocabulista*

arávigo лексикографа Педро де Алькала, опублікований у Гранаді в 1505 році. Єврейсько-кастильський термінологічний список XV століття підкреслює симбіоз різних мовних і писемних систем. Цей глосарій складається з набору кастильських та арабських транскрипцій, написаних івритськими літерами. Крім того, сьогодні глосарій Хав'єра Сімонє, укладений 1888 року, вважається одним із найдавніших мосарабських глосаріїв [15, с. 24].

Згідно з теорією Федеріко Коррієнте, арабські діалекти імперії аль-Андалус мали коріння в давньоарабській мові.

Розвиток різних арабських діалектів в імперії аль-Андалус розпочався лише наприкінці X століття, коли більшість завоювань було завершено. В ісламізованих містах з давньою єврейською традицією основою арабської мови була середньоарабська, яка також була мовою середньовічної науки.

Населення романського походження вимовляло арабські слова відповідно до іспанської фонетики, яка, у свою чергу, походила з вестготської латини. До арабського вторгнення на початку VIII століття латина була визнана "загальною" мовою. У XI столітті, в той час як на півночі Піренейського півострова переважала певна модернізація запроваджена "григоріанською реформою", на півдні все ще діяли старі релігійні правила вестготів. Це вплинуло і на мову: діалект, яким розмовляло мосарабське населення, не враховуючи нових арабських елементів, зберіг старі вестготські структури. Незважаючи на кілька літературних текстів, таких як вулична пісня "tuwashaja" у формі поеми, «мосарабська» як така ніколи не закріпилася як писемна мова. Це також можна вважати однією з причин стагнації фонетики мосарабського діалекту та його архаїзації. Північнокастильська мова, на відміну від мосарабського діалекту, мала різноманітну фонетику, яка змінювалася та адаптувалася з часом. Як згадувалося раніше, письмовою мовою освічених мосарабів була латина, а пізніше арабська. Можна розглядати мосарабську мову, як форму вестготської вульгарної латини розширену арабізмами. Тому схожість мосарабської з латиною була сильнішою, ніж з кастильською.

Менендес Підаль пояснює збереження романської мови серед мосарабського населення тим, що з одного боку арабська мова дозволяє співіснувати іншим мовам, а з іншого - підтримкою, яку романсе отримав від завойовників [70, с. 25].

Прикладом співіснування іншої мови з арабською є берберська мова в Алжирі та Марокко, незважаючи на те, що вона є неписьменною і менш визнаною. В імперії аль-Андалус, особливо в Гранаді XIV-го століття, арабська також набула романських рис, а саме перейняла мосарабські та кастильські терміни.

На Піренейському півострові були помітні різні риси мосарабського діалекту з власними формами еволюції. У регіонах Валенсії, Арагону, Толедо та Андалусії була поширена іспанська дифтонгація відкритих голосних, що, наприклад, проявляється у слові *xierra* (*sierra*). Португалізація та каталонізація спричинили зникнення цього явища. Іншою типовою характеристикою мосарабського діалекту було використання *ll* замість кастильського *j*: іспанське слово *conejo* мосарабською було *conelyo*.

Подібно до галісійсько-португальської, західнолеонської та арагонської, мосарабська використовувала *t* замість кастильського *ch*, а іноді *t* замість *d*: *noche* було *nohte* і *todo* було *toto*, що відповідало тенденції до збереження інтервокального глухого приголосного. Крім того, мосарабська мова була діалектом, в якому найдовше зберігалися примітивні форми *ai*, *au* замість *ei*, *oi*.

Більшість регіонів, завойованих до XII століття, зуміли зберегти свій мосарабський діалект, хоча мосарабська мова отримала менше визнання, ніж мови північних Реконкістадорів. Фактори чисельності мосарабського населення, його стійкості та інтенсивності їхнього культурного життя вплинули на ймовірність збереження їхньої мови. Реконкіста затрималася на сході. Толедо було відвойоване Кастилією у 1085 році, коли в місті все ще процвітала мосарабська культура. Однак кастильська мова взяла гору і викорінила мосарабський діалект. Перевага кастильської мови була зумовлена

відсутністю "офіційної" версії мосарабської мови. Як згадувалося вище, мосарабське населення використовувало арабську мову як офіційну. Існували офіційні документи, написані іспанською мовою, але вони були написані не мосарабами і були більш схожі на кастильський стиль. Толедська писемність дедалі більше адаптувалася до офіційної мови Кастилії.

Щодо арабської мови, якою розмовляли в імперії аль-Андалус, варто згадати, що багато романізмів також увійшли до арабської мови. Прикладом є вірші кордовського письменника XII століття Ібн Кузмана, які написані арабською мовою, але які містять багато слів з романським корінням, як, наприклад, слово *yanáur*, що означає "січень" [70, с. 26].

Мосараби часто використовували дифтонг *ai*. Навіть словники XVI століття демонструють цей лінгвістичний феномен. Педро де Алькала виявив необхідність "незначно знати арабську мову", а також опублікував *Vocabulista arávigo en letra castellana*, написаний латинськими літерами. *Vocabulista*, опублікований у 1505 році, доводить, що ця архаїчна характеристика все ще існувала в гранадській арабській мові. Виділяється також дифтонг *ei*, що може бути пов'язано з затемненням голосного *a*, характерним для гранадської арабської і часто зустрічається в топонімічних назвах цього часу, таких як *Ferreyra*, *Ferreirola*, *Capileyra de Poqueyra*, *Capileyra de Ferreyra* або *Junqueyra*.

Деякі з цих назв збереглися у своїй давній формі до наших днів, особливо в районах поблизу Гранади. Іспанська та африканська арабська мови включили це закінчення *-eira* або *-eire* відповідно до переважної дифтонгізації в топоніміці арабської мови Гранади.

Незважаючи на мету арагонців і каталонців знищити всі мосарабські явища в офіційній мові півострова, деякі топонімічні мосарабізми все ж збереглися, такі як *Bonamaison* у Сарагосі, *Lombay* у Валенсії та Аліканте, а також *Cerveyra*, *Albaneyra* та *Azogeira* на Майорці з 1232-1267 рр. Широкий етап інкорпорації романізмів відбувся протягом XII-го і XIII-го століть у Толедо. Реконкіста вже просунулася в цій області, і мосараби, які все ще

використовували арабський алфавіт для письма, запозичили кастильські слова, виражені відповідно до арабського письма. *Sombrero* було одним із цих слів із романським корінням, яке також використовувалося в арабській мові, якою розмовляли та писали в імперії аль-Андалус. Це можна вважати частиною акту "відвоювання" перемоги кастильської монофтонгізації над мосарабською дифтонгізацією в розмовній мові Толедо та Сарагоси.

У цьому місці варто додати ще кілька прикладів романізмів, включених в андалузьку арабську: *faḏáyra*, що означає *fazera*, *faz* або *rostro*, *pandáyr* або *pandáir*, *pandero para tañer*, який використовували левантійські араби в XIII столітті та гранадцями у XVI столітті. *Carréyra*, *carril de carretera* або *escaláira*, *escalera* також походить від гранадського арабського та толедського *maïṣon*, що стосується *casa*.

Іншою характерною рисою мосарабської мови було коливання між *ie*, *uo* та *o* залежно від ступеня арабізації та вульгарності мовців. Через відсутність коротких голосних і різноманітну вимову довгих голосних в арабському письмі було важко розрізнити *o* і *uo*. Найбільш арабізована частина населення вимовляли арабське *wau* з монофтонгом *o*, найбільш вульгарні вимовляли *uo*. Крім того, арабське *wau*, посилене допоміжним символом "фатха" (◌َ), можна вимовити як *wa*, так і *we*. Тому серед мосарабського населення існували дуже різноманітні форми вимови. Наприклад, важко підтвердити, чи слово *huesas* спочатку вимовлялося як *wákkaš* або *wékkaš*.

Повертаючись до дифтонгізації, варто підкреслити поширеність дифтонга *ie* у Толедо, Мадрид, Мурсії, Кадісі, Саламанці чи Гвадалахарі, що знову спостерігається в таких топонімічних назвах, як *Aranjuéz*, *Barrueco* або *Masueco*. Ім'я онука короля Санчо Наваррського, *Sanchuelo*, писалося *šancól* або *šanšól* андалузькою арабською мовою, а також *Sanchol* латинськими літерами, але часто вимовлялося через *uo*. Відзначається коливання між дифтонгами та монофтонгами залежно від модальності мови та середовища. Ботаніки Бен Букларікс із Сарагоси з XII століття, уродженець Малаги Бен Альбейтар XIII-го століття багато коливалися в своїх працях між дифтонгами

та монофтонгами. Деякі приклади частих назв у ботанічній документації: *kalabazóla* для *carabazuela* та *zirólax* для *ciruelas*, форми, використані єврейським автором Беном Букларіксом у його *Farmacopea*. В той час як Бен Булькарікс використовував *roywéla*, Бен Альбейтар казав *royola* [70, с. 27-28].

В андалузькій топоніміці використання монофтонгу було більш поширеним. Найосвіченіші громадяни вважали за краще називати змагання в Гранаді *Albuñol*, а не *Viñue*. Все ще існуючий топонім *Hornachuelos* походить від *fornaçolos*, вживаного Беном Алаббаром, який в ті часи уникав використання дифтонгу. Те ж саме сталося з толедським селом *Alpuébraga*, який раніше був *Alpobriga*. Навіть слова *fuelle* або *puente* раніше вимовлялися і писали *fonte*, як це відображено в назвах гранадських міст *Fonte*, *Fontes* або *Daifontes*. З досі існуючих топонімів *Orihuella* з Валенсії та *Bureba* з Сарагоси збереглися дві форми: *oriwéla* андалузькою арабською або *Auriöla* та *Burueba* або *Bureba*. Перевага дифтонгу чи монофтонгу залежала як від мовців і письменників, так і від співрозмовників.

Різні мовні характеристики, що розвинулися за час існування імперії аль-Андалус, збереглися в діалектах, якими розмовляють у сучасній Андалусії. Однак не всі ці особливості походять безпосередньо з арабської мови. Романського поєднання *l* та *i*, відомого як *yeism*, не існувало в арабській мові. Пропуск останнього приголосного, який є частиною кінцевого звуку, не лише характеризує андалузький діалект, але існує навіть у Латинській Америці та викликає граматико-структурну проблему: наприклад, у розрізненні однини та множини.

1.5. Процес мовних запозичень іспанською з арабської

Походження багатьох арабізмів в іспанській мові незрозуміле або спірне. Можливо, найвірогідніший шлях запозичень полягає в тому, що мосарабська мова, різновид іберо-романської мови, якою розмовляли в аль-Андалусі, слугувала посередником між арабською та кастильською мовами, яка стала домінуючою мовою Іспанії після Реконкісти [46, с. 40-44]. Процес

мовних запозичень може відбуватися через престиж однієї мови, і у випадку запозичення іспанською мовою з арабської, остання була мовою академічних кіл в аль-Андалусі, особливо природничих наук і математики, що призвело до запозичення арабізмів з цих галузей. Завдяки своїй багатовіковій взаємодії з арабським суперстратом під час мусульманського панування, мосарабська мова, безумовно, увібрала багато арабізмів, що відображали інтелектуальні та культурні умови під час мусульманського панування, і згодом носії кастильської мови, ймовірно, перейняли слова арабського походження від носіїв мосарабської після вигнання арабів.

Незважаючи на початкову різницю в чисельності населення між невеликою групою арабських завойовників і великою кількістю корінних іберійців, арабська швидко стала суперстратом в аль-Андалусі і поряд з іспанською стала мовою міста, вищих класів і освічених верств населення та тих, хто прийняв ісламську релігію; іспанська одномовність збереглася лише в сільській місцевості [11, с. 34]. Хоча арабська або її іспаномовний діалект дедалі більше використовувався як мова повсякденного спілкування, науки і літератури, її культурний престиж не пригнічував розвиток існуючих романських діалектів на півострові, оскільки політична ситуація в Андалусії вимагала, щоб кожна частина населення вивчала мову іншої частини [13, с. 185]. Це призвело до того, що в аль-Андалусі переважала багатомовність, причому як мосарабська іспанська, так і іспаномовна арабська стали широко зрозумілими для більшої частини населення.

Мосарабська, або андалузська іспанська, гілка іберо-романської мови, якою розмовляли арабізовані християни, що проживали в аль-Андалусі, виступали в ролі адстрату, або сусідньої мови, до інших іспанських діалектів Піренейського півострова, а також як субстрат для діалекту арабської мови, якою розмовляли в аль-Андалусі.

Незважаючи на офіційний статус арабської мови в аль-Андалусі, мосарабська продовжувала залишатися домінуючою мовою повсякденного життя, що проіснувала протягом усього ісламського правління, навіть коли

латина, від якої вона походить, занепала. Особливо це стосувалося початкового періоду ісламського панування на півострові, коли мусульманських колоністів, які розмовляли арабською, було небагато порівняно з великою кількістю романського населення, що проживало в цьому регіоні. За окремими оцінками, у 756 році серед близько чотирьох мільйонів носіїв іберо-романських мов проживало шістдесят тисяч мусульман [46, с. 40-44]. Не дивно, що корінне населення, яке залишилося в місцях свого походження після арабського завоювання, зберегли романський діалект, яким вони розмовляли раніше, а їхня рідна мова розвивалася пліч-о-пліч з арабською протягом наступних століть мусульманського панування.

Буркхардт зазначає, що романська мова корінного населення збереглася завдяки тому, що вони розмовляли нею вдома і на вулиці, в той час як кількість арабської мови варіювалася; деякі новонавернені мусульмани в аль-Андалусі знали арабську мову на рівні, якого вистачало лише для молитви, тоді як деякі мосарабці були повністю двомовними [7, с. 81].

Жінки аль-Андалусу відіграли величезну роль в увічненні використання іспанської народної мови в аль-Андалусі. Жінки не мали можливості здобувати освіту, де викладали б класичну арабську мову, тому іберо-романська була мовою, якою розмовляли майже всі жінки в аль-Андалусі. У суді жінкам дозволялося розмовляти романсе, щоб доводити свою правоту; таким чином, судові представники повинні були бути двомовними. Мосарабська мова процвітала в дитячих садках аль-Андалусу, оскільки вона передавалася з покоління в покоління андалузськими матерями як у християнських, так і в мусульманських родин [40, с. 78].

Крім того, мусульманські війська, які прибули у восьмому столітті, склалися виключно з чоловіків, а отже, їхні змішані шлюби з християнками на завойованих територіях могли призвести до народження дітей, які навчилися іберо-романської мови від своїх матерів вдома [46, pp. 40-44]. Менокаль вказує, що навіть у тих випадках, коли ці дружини зберігали свою

християнську релігію і мосарабську мову, їхні діти все одно виховувалися як мусульмани [40, с. 67], хоча і знали б дві мови - арабську та романсе.

Буркхардт також відзначає роль поневолених жінок з християнської півночі, яким віддавали перевагу вищий клас і навіть халіф, у поширенні іберо-романської мови. Навіть правлячий клас аль-Андалусу був двомовним, але рідною мовою багатьох нащадків арабських завойовників була романсе [7, с. 115], що свідчить про її тривале використання, незважаючи на вищий статус арабської.

Контакт між арабською та романсе в аль-Андалусі призвів до двостороннього запозичення, хоча наслідки переходу слів з арабської в іспанську є більш тривалими [42, с. 89]. Виникла популярна, проста форма арабської мови, яка містила деякі іспанські вирази і форми, хоча цей діалект не пережив аль-Андалус і його вплив не такий відомий, як вплив арабської мови на іберо-романські мови, які все ще зберігають арабський відбиток у своїй сучасній формі. Однак до вигнання мусульман з Іспанії, у відвойованому королівстві Гранада, арабський діалект, на якому там розмовляли, мав багато романських рис. Це особливо помітно в *jarcha*, або фінальному приспіві віршів *тоахаїа*, арабської ліричної форми, популярної в аль-Андалусі. *Jarchas* часто писалися розмовною арабською іспанською або навіть іноді андалузькою іспанською мовою, написаною арабською в'яззю, прикладом *aljamiado* [46, с. 40-44]. Проникнення романсе також в арабську літературу аль-Андалусу відображає подвійну спрямованість мовного впливу між арабською та романсе.

Протягом століть мусульманського панування, незважаючи на внутрішні конфлікти між мусульманами і ворожнечу між християнами і мусульманами, потік знань і переміщення людей у Середземномор'ї відбувся безперешкодно. Навіть під час війни північні християни були вражені культурою Андалузії, засвоюючи концепції та спосіб життя своїх ворогів [8, с. 55].

Цей арабський вплив досяг піку в X столітті, коли мосарабські іммігранти до християнських королівств відіграли найважливішу роль у зміні ландшафту північної культури за допомогою знань, які вони принесли з аль-Андалусу. Багато двомовних (арабська та романсе) андалузців, що з'явилися в результаті шлюбів мосарабів і мусульман, служили посередниками посередниками між аль-Андалусом і християнами на півночі, поширюючи знання та вплив на звичаї, мистецтво та архітектуру на півночі Іспанії [13, с. 119]. Таке змішування культурних знань і прийняття арабських елементів у християнському суспільстві також призвело до запозичення арабізмів для опису цих змін.

Кано Агілар припускає, що аль-Андалус існував як повністю двомовне суспільство принаймні до XI чи XII століття [8, с. 46], перш ніж дещо зміститися в бік арабського монолінгвізму в XIII столітті [11, р. 34]; цей зсув зумовлений кількома факторами, але не означає повного припинення андалузської двомовності в аль-Андалусі. Арабська була мовою престижу і культури протягом перших кількох століть мусульманського правління, хоча її статус знизився під час його занепаду. Романсе була нестандартизованою і фрагментованою на більшій частині Піренейського півострова до такої міри, що вона стала менш вживаною порівняно з арабською у XIII столітті в більшості областей, окрім ізольованих християнських територій на півночі. Ці північні різновиди мови набудуть популярності під час Реконквісти, під час якої півострів знову стане середовищем двомовності і зрештою перейде до іспано-романської одномовності, оскільки арабська була придушена християнами. Саме в цей короткий другий період двомовності між переходом до арабської монолінгвістики та іспано-романської монолінгвістики ймовірно відбулося запозичення більшої частини арабських лексичних термінів в романсе [11, с. 34]. Кастильська романська мова врешті-решт поглине й інші романські мови, включаючи мосарабську або андалузську романську, і згодом стане сучасною іспанською.

Хоча і деякий мовний обмін між північними іберо-романськими діалектами та іспанською арабською відбувався під час мусульманського панування, коли християни відвоювали півострів, вони говорили на діалекті романсе, який не зазнав такого впливу, як мосарабська. Тим не менше, культурний обмін, що відбувався між північчю і півднем під час розквіту арабського панування, привніс слова в іспано-романський діалект християн.

Коли християни знову взяли під контроль південь, певна лексика, пов'язана з філософією, сільським господарством, наукою та астрономією, серед інших галузей, існувала лише в арабській мові, тому вони були засвоєні спочатку в іберо-романській, а згодом і в іспанській мовах. Крім того, іспано-романські діалекти, якими розмовляли мосарабські племена та північні християни, злилися в одне, оскільки вони були достатньо схожими між собою.

Як згадувалося раніше, більшість арабських запозичень в іспанській мові, як вважають, перейшли в кастильський діалект романської мови через посередника у вигляді мосарабської мови, а не безпосередньо з арабської. Хоча мосарабська мова зникла разом з багатьма іншими іспано-романськими діалектами в умовах кастильського панування, вона залишила свій слід у вигляді багатьох арабізмів, як адстрат до кастильської мови під час мусульманського панування, так і в якості субстрату після Реконкісти. Русталлер і Гордон Перал пояснюють, що під час першої фази Реконкісти до середини XI століття відбувалося все більше і більше контактів між християнами з півночі та колишніми мешканцями контрольованих арабами територій, які потрапили під християнський контроль у міру того, як Реконкіста просувалася на південь [54, с. 279].

Крім того, мосараби, які втекли з аль-Андалусу, щоб оселитися на християнській території, принесли з собою свої культурні знання і звичаї. Таким чином, перевага андалузської культури залишила відбиток на іспано-романській мові, якою розмовляли на християнських територіях, завдяки контактам між цими групами. Перше покоління мосарабів, які опинилися на відвойованих християнських територіях, зберегли свою арабсько-іспанську

двомовність, але швидко прийняли романські діалекти, нав'язані християнами: галісійсько-португальський, кастильський, арагонський та каталонський [54, с. 279]. У цих нових мовних спільнотах мосараби запровадили відповідні слова арабського походження для вираження понять унікальних для їхньої андалузської культури, а престиж арабської культури, що зберігався на початку Реконквісти, дозволив цим термінам асимілюватися в романсе.

В королівствах Леон і Галісія проживала найбільша кількість мосарабських емігрантів, і тому їхні діалекти містили більше арабізмів, ніж інші, як, наприклад, кастильський. Португальська мова розійдеться з цими мовами, але не зазнає такого ж очищення від арабізмів, як кастильська. Це і пояснює використання арабських лексичних термінів у португальській мові, які були замінені термінами латинського походження в кастильській іспанській мові, такими як *alface* (салат), який в іспанській мові позначається латинським *lechuga*. Мосарабський вплив насправді був найбільшим на леонську, а не на кастильську мову, тому зростання останньої призвело до меншої абсорбції арабізмів у сучасну іспанську мову. Можливо, якби леонська, а не кастильська мова стала романським суперстратом ранньої Іспанії, сьогодні в іспанській мові було б набагато більше арабізмів.

Під час другої фази Реконквісти з кінця XI до XV століття століття, були взяті великі міста, такі як Толедо і Таррагона, в яких мешкала велика кількість мусульман, відома як мудехари; до цього поглинуті групи населення зазвичай склалися переважно з мосарабів. Більшість мудехарів, що жили на християнській території, не примушували відмовитися від арабської мови, тому ця група була двомовною — розмовляла іберо-романською та іспанською арабською.

Мудехарів змушували відмовитися від арабської мови в Кастилії та Арагоні, але в Гранаді та Валенсії вони продовжували розмовляти арабською ще досить довго [11, с. 146]. Мудехари часто виконували в християнській економіці ті ж функції, що й за мусульманського правління, наприклад працювали будівельниками, архітекторами (що призвело до виникнення

мудехарського стилю в архітектурі), сільськогосподарськими робітниками та погоничами мулів [54, с. 280]. Контакти з мудехарами під час Реконкісти призвели до прийняття більшої кількості арабських запозичень, оскільки вони продовжували розмовляти рідною арабською мовою поряд із новими іспанороманськими діалектами, нав'язаними завойовниками. Однак, на відміну від запозичення через мосарабів, значна частина лексики, поглинутої іспанороманською мовою з цієї групи, ймовірно, була спеціалізованою і пов'язаною з певними професійними галузями.

До кінця XV півострів був повторно латинізований із систематичними чистками арабської мови [13, с. 193], але багатовіковий арабський вплив на регіон не вдалося повністю стерти.

Під час завершальної частини Реконкісти контакт з мудехарами відрізнявся у різних місцях, і ця реальність також спричинила різницю у вживанні арабізмів у різних регіонах. Деякі регіони мали менше або більше слів-арабізмів, залежно від масштабу і тривалості мусульманської окупації. Сьогодні на півдні Іспанії можуть вживатися певні слова, що походять з арабської мови, тоді як в інших регіонах те саме поняття чи об'єкт може бути описаний словом, що походить з романських мов. Здається, що загалом арабські запозичення виживають частіше частіше в діалектах тих регіонів, які мали більше контактів з арабами, особливо в тих південних регіонах, які колись були центральними частинами аль-Андалусу [54, с. 285].

У районах, де населення мирно здалося, а іспанські та арабські носії проживали пліч-о-пліч, як, наприклад, на більшій частині західної Андалусії, поширення арабських слів у романсе була більш інтенсивною. У сільській місцевості Кармона, наприклад, збереження арабських топонімів свідчить про мирну передачу землі арабомовним населенням новим християнським землевласникам [51, с. 280]. Однак деякі громади не здалися мирно, і мудехари або втекли, або були вигнані. В результаті фізичного виселення арабомовного населення такі райони, як південна частина провінції Севілья, залишилися без жодних арабських топонімів [54, с. 280]. Роль мудехарів запозиченні

арабізмів до кастильської мови, яка стане суперстратом після Реконквісти, таким чином, відображає регіональні відмінності та історичні обставини того періоду.

Імовірно, більшість з тих небагатьох термінів, що перейшли безпосередньо з арабського суперстрату аль-Андалусу, були ті, що склали мову науки і культури, необхідні для обговорення таких тем як медицина та астрономія, що перейшли від греків. Престиж арабської мови і нові поняття, що містилися в ній, часто призводили до прийняття арабських слів іспаномовними християнами поряд з їхніми власними відповідниками, що походили з латинської мови [8, с. 55]. Незважаючи на спроби викреслити арабську мову та арабську культуру з нової Іспанії, арабізми залишилися в багатьох галузях, таких як наука, військова справа, адміністрація, торгівля, промисловість, архітектура та сільське господарство, які не мали заміників в латинській мові.

Висновки до розділу 1

У розділі було розглянуто історичний контекст взаємодії арабської та іспанської мов і суть мовного контакту, включаючи типології контактів та типи взаємодії мов. Було визначено, що арабська може розглядатися і як адстрат, і як суперстрат у випадку впливу на іспанську, але загалом відношення між цими двома мовами частіше розглядають саме як суперстрат.

Проаналізовано стан іспанської мови перед арабським вторгненням та історичний контекст взаємодії іспанського та арабського світів, особливості арабської мови та культури на період вторгнення. Перед арабським завоюванням іспанська ще не існувала як окрема мова, а тільки починала формуватися як самостійна одиниця. Відбувався розвиток романських діалектів, які відокремлювалися від латини. Арабське панування на Піренейському півострові стало важливим етапом в історії Іспанії, значно вплинувши на її мову та культуру. Під час завоювання та співіснування двох

світів відбувався культурний обмін, що залишив слід в іспанській мові. Вплив арабської на іспанську є результатом тривалих мовних контактів і запозичень.

Крім цього в розділі було розглянуто характеристику та еволюцію мов імперії аль-Андалус протягом періоду арабського панування, а також детально розібрано процес мовних запозичень іспанською з арабської. У багатьох регіонах імперії, особливо на кордоні між мусульманським і християнським королівствами, співіснувала арабська мова та різноманітні романські діалекти. Співіснування людей різної мовної приналежності створювало соціолінгвістичні ситуації, що сприяли взаємному впливу однієї мови на іншу. А у ході Реконквісти кастильська мова почала набувати все більшого впливу на колишніх мусульманських землях.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ АРАБСЬКОЇ МОВИ НА ІСПАНСЬКУ

Арабський вплив на іспанську мову був глибоким і тривалим. В певній мірі його можна спостерігати на синтаксичному, морфологічному, фонетичному та фонологічному рівнях. Хоча найбільших змін зазнала лексична складова мови.

2.1. Фонетика та фонологія

Хоча стверджується, що арабська мова не внесла жодних нових фонетичних одиниць до романських мов, що розвивалися на Піренейському півострові, фонологічні відмінності між арабською та ранньокастильською мовами можуть пояснити деякі зміни у вимові, що відбулися як у нових словах, запозичених у маврів, так і в уже існуючих словах грецького чи латинського походження.

1) Арабізми, сприйняті на слух, були адаптовані до вимог іспанської фонології. Багато арабських фонем були чужими для іспанської мови, яка замінила їх фонемами, більш-менш схожими на свої власні. Іспанська мова на той час не мала фрикативних шиплячих, окрім глухого /s/ та дзвінкого апікально-альвеолярного /z/, таким чином, арабські зубні фрикативні шиплячі були замінені іспанськими африкатами /s/ та /z/, що писалися відповідно як *s* та *z*. В арабській мові існувало велике розмаїття фрикативних приголосних, місцем артикуляції яких було м'яке піднебіння або гортань; романські мови півострова, з іншого боку, мали лише придихову [h], алофона /f/, тому те, що сьогодні пишеться з *g* перед *e*, *i* (*gente*, *giro*) або з *j* (*jamás*, *jabón*) були до XVI століття піднебінними фонемами (/gente/ або /zente/, /zamás/, /sabón/). Відповідно, ці арабські придихові або стиснуті звуки іноді передавалися через [h], яка була знайома кастильцям (*alharaca*, *alheña*); в інших випадках вони були замінені на /f/, як в *al-hauz* → *alfoz*, *al-xorg* → *alforja* (звідси чергування *alholi/alfoli*, *Alhambra/Alfambra*); іноді вони дають /g/ або /k/ (*al-'arabiyya* → *algarabía*, *saix* → *xeque*, *jeque*); повне вилучення також не є рідкістю, особливо

'ain (*'arab* → *árabe*; *al-'arif* → *alarife*; *al-'ard* → *alarde*), а також інших велярних або гортанних (*tareha* → *tarea*, *xalúqui* → *aloque*).

Інший випадок адаптації стосувався іменників чоловічого роду, що закінчувалися на приголосні та групи, які з XV століття іспанська мова не допускала в кінці слів: труднощі іноді вирішувалися додаванням опорної голосної, як ті, що згадувалися вище: *árabe*, *alarife*, *alarde* і *as-súq* → *azogue*; *ar-ratl* → *arrelde*; *al-gib* → *aljibe* тощо. В інших випадках арабська приголосна замінювалася іншою прийнятною приголосною в іспанській мові (*al-muhtasib* → *almotaceb* → *almotacén*; *al-'aqrab* → *alacrán*; *rabáab* → *rabel*) або просто опускалася (*rabé*). Арабські іменники, які закінчувалися на наголошену голосну або втратили приголосну, що слідувала за нею, мали закінчення, яке тоді було незвичним для іспанських багатоскладових іменників (лише у відмінюванні існували форми *canté*, *salí*, *cantó*, *salió*, *velá*); з цієї причини вони часто приймали кінцевий приголосний, чим нагадували типи іменника або прикметника, поширені в іспанській мові: *al-kirá* → *alquilé* стало *alquiler* за зразком *loguer*, *mujer*, *esparver*, *canciller*; разом з *albalá* (*al-bará'*) і *alajú* (*al-hasú*) з'явилися *albarán* і *alfajor*, відповідно до іспасньких закінчень *-án* і *-or*; *al-balláa* і його варіант *al-ballú* дали *albañal* або *albañar* і *albollón* відповідно, асимільовані з іспаснькими суфіксами *-al*, *-ar* і *-ón*. Навіть арабізми на */-í/* збільшили його з додаванням приголосного (*al-banna'* → *albañí* → *albañil*; *al-huri* → *alholí*, *alfolí*, разом з *algorín* і мурсійським *alforín*; *gamani* → *celemín*), хоча прикметниковий суфікс */-í/* загалом залишився незмінним [30, с. 142-144].

2) Потрапивши до мови, арабські слова зазнали фонетичних змін, характерних для іспанської мови. Палаталізація і подальша асиміляція */k/* перед */e/*, */i/* були вже завершені, коли були введені найдавніші арабізми, і вони не зазнали тих змін: */k/* зберігає у них свою велярну артикуляцію (*miskin* → *mezquino*). Але дифтонги */ai/*, */au/* дали */e/*, */o/* в іспаснькій і каталонській мовах; */ei/*, */ou/* в галісійсько-португальській (*al-daia* → ісп. і кат. *aldea*, порт. *aldeia*; *as-saut* → ісп. *azote*, кат. *acot*, порт. *acoute*). У багатьох давніх запозиченнях озвучувалися інтервокальні глухі, наприклад, іспанські: *al-qutún*

→ *algodon, sabaka* → *xábega, jábega*; слід зазначити, однак, що емпатичний *ta* і увулярний *qaf* були повністю або частково дзвінками в первісній іспано-арабській мові. Арабізми також брали участь у палаталізації /h/ та /nn/ → /l/ та /n/: *an-nil* → *añil*, *al-banná* → *albañil*, *an-nafir* → ісп. *añafil*, кам. *anyafil*; *al-musahá* → ісп. *almucalla*. Група /st/ (з предорсальними *sin* чи *sad* в арабській) інтерпретувалася в іспанській мові як /st/, а потім скоротилася до /s/ (на письмі *c*): *musta'rib* → *mocarabe*, *al-fustaq* → *alfócigo*; *'ustuwán* → *caguán*; зміна дійшла до греко-латинських слів, переданих арабами: гр. *mastiche*, лат. *masticum* → ар. *almastika* → ісп. *almácgiga*; *Caesaraugusta* → ар. *Saraqusta* → ісп. *Caragoca*.

3) Іспанська мова не включила жодної арабської фонемі. Небріха вважав, що оскільки давні /š/, /ʃ/ та придиховий [h], зображені графічно *c*, *x* та *h*, не мали еквівалентів у грецькій чи латинській мовах, але мали еквіваленти в арабській, то значить походили з арабської. Але це простий збіг: автохтонна еволюція певних латинських приголосних і кластерів в іспанській мові створили ці три звуки абсолютно незалежно від арабської, хоча в арабській мові також вони були. Часто кажуть, що зміна /š/ на /ʃ/ (*sapone* → *xabón*, *suci* → *xugo*) була результатом арабського впливу, оскільки арабська мова не мала /š/, що відповідав іспанському, і трансформувала його в /ʃ/; а арабська вимова /ʃ/ (*тохса*) засвідчена ще в XV столітті. Однак іспанський /š/ спонтанно набуває щибетливого тембру, чого достатньо, щоб пояснити його часту заміну на /ʃ/; арабський вплив імовірний лише в географічних назвах Андалусії, таких як *Saetabis* → *Xátiva*, *Saramba* → *Xarama*, і в деяких явних арабізмах, таких як *xarabe*, *xarope*.

4) Існує припущення, що введення арабізмів могло змінити співвідношення слів з різними наголошеними складами в іспанській лексиці та надати перевагу особливим типам слів. Це припущення вимагає перевірки за допомогою ретельного статистичного дослідження, яке поки що не проводилося; однак, здається, що відсоток неverbальних багатоскладових слів з наголосом на останній склад вищий в іспанських словах арабського

походження, ніж у словах латинського походження. Це не стосується арабських слів з наголосом на перед-передостанній склад, оскільки літературний та науковий культизм прийняв і продовжує запозичувати подібні слова саме греко-латинського походження. З іншого боку, існує очевидна велика кількість багатоскладових арабізмів з наголосом на передостанній склад, що закінчуються на */-ar /* (*acibar, albéitar, alféizar, aljófar, almíbar, almogávar, azófar, azúcar, nácar, nenúfar* та ін., велика кількість слів з наголосом на останній склад із закінченням на *-z* (*ajimez, almirez, cahíz, rahez, marfuz, alfiz, alfoz*), рідкісних в іспанській лексиці слів латинського походження (*nariz, cariz*), за винятком суфіксів абстрактних іменників (*sencillez, timidez*) або прикметників греко-римського походження (*audaz, capaz, locuaz, voraz, feliz, atroz, veloz*).

5) Арабські геміновані приголосні інтерпретувалися мосарабами як прості приголосні, оскільки романсе не зберегла співвідношення кількості, наявне в латинській мові. Стикаючись зі словом, в якому з'являвся гемінований приголосний, мовець, не знаючи про це явище, автоматично робив спрощення [38, с. 787]. Те ж саме відбувалося у словах, які починаючись на один із сонячних приголосних (*t, t̄, d, d̄, r, z, 's, š, š̄, d̄, t̄, z, l, n*), визначалися за допомогою */al/*; у цих випадках відбувалася фонетична асиміляція */l/* до відповідного початкового сонячного приголосного, що призводило в арабській мові до гемінації, а отже, і до спрощення в романсе:

almohada ← *al-mujadda*

azúcar ← *as-sukkar*

acicate ← *as-siqat*

Хоча більшість арабських гемінованих приголосних були спрощені, проте */ll/*, */nn/* і */rr/* були визнані подвійними, оскільки романсе допускав таку комбінацію. Пізніше, в середні віки, */ll/* або */nn/* гемінати були палаталізовані в арабській мові, як і в усіх іспанських словах, в яких вони з'являються:

albañil ← *al-banna*

añil ← *an-nil*

arrayán ← *ar-rayhan*

arroz ← *ar-ruzz*

argolla ← *al-gulla*

б) Арабські емпатичні проривні /t/ і /d/ та емпатичні фрикативні /s/ і /z/ не мали іспанських відповідників, тому розглядалися так само, як і їхні неемпатичні відповідники:

azote ← *as-sawt*

tarea ← *tariha*

arrecife ← *ar-rasif*

Артикуляція емпатичного /d/ схожа на «вибух», який відбувається з одного боку язика, створюючи враження звуку /l/, особливість, яка призвела до інтерпретації цього /d/ як двох фонем /ld/.

alcalde ← *al-qadi*

aldea ← *ad-day'a*

aldaba ← *ad-dabba*

Іспанська велярна фонема /x/ з'являється в більшості арабізмів, які спочатку мали африкативну, препалатальну, сонорну /y/ та фрикативну, препалатальну, глуху /s/, обидві з яких брали участь у процесі веляризації їхніх романських еквівалентів:

jabalí ← *yabali*

jarra ← *yarra*

jarabe ← *sarab*

jaquesa ← *saqíqa*

/l/ та /r/, які мали відповідники в романсе, часто плуталися в кінцевій позиції не лише через схожість їхніх артикуляційних ознак, а й через зменшення артикуляційної енергії в цій позиції:

alguacil ← *al-wazir*

alfiler ← *al-jila1*

Арабські велярні або гортанні фрикативні фонemi /h/, /j/, /l', /g/ були замінені на /f/, на /g/, на /k/, або вилучені:

alforza ← *al-huzza*
alfombra ← *al-jumra*
alfiler ← *al-jilal*
algarabía ← *al-‘arabiyya*
tarea ← *tariha*
mozárabe ← *must‘arab*

Багато звуків, запозичених у ранній період арабського панування, мали звучання глухих проривних /t/, /g/ і /k/:

algodón ← *al-qutn*
acelga ← *as-salqa*
adobe ← *at-tub*
baden ← *batin*
mengano ← *man kana*

Кінцеві приголосні в слові дуже часті в арабській мові; арабські слова при переході до іспанської мови адаптувалися до її фонологічної системи і в них з'явилася кінцева "опорна" голосна, як правило, /e/, оскільки ці арабські слова чоловічого роду:

alarife ← *al-‘arif*
alarde ← *al-‘ard*
adobe ← *at-tub*
alicate ← *al-laqqat*

Інше рішення в цьому випадку полягало в заміні арабської приголосної на прийнятну приголосну в іспанській мові:

alacrán ← *al-‘aqrab*

Арабські іменники, що закінчувалися на наголошену голосну або втратили свою приголосну, мали незвичне закінчення для іспанської мови, тому вони часто отримували додатковий парагогічний приголосний і таким чином ставали схожими на звичайні іменники та прикметники в іспанській мові:

alquiler ← *al-kira‘*

albañil ← *al-banna'*

Арабські шиплячі фрикативні /z/, /s/ були замінені іспаснькими аффрикатами /ts/ та /dz/, записаними як ←c→ та ←z→:

aceite ← *az-zayt*

azúcar ← *as-sukkar*

azucena ← *as-susana*

alcázar ← *al-qasr*

Арабська група /st/ з передньоязиковим *sin* або *sád*, інтерпретувалася в іспанській мові як /st/ і пізніше була скорочена до /s/, записана як ←z→:

mozárabe ← *musta'rab*

zaguán ← *ustuwan*

б) Арабська система голосних відмінна своєю кількісною складовою; оскільки романсе не мала цієї особливості, арабські довгі голосні плутали з короткими:

alguacil ← *al-wazir*

jarabe ← *sarab*

maquila ← *maqila*

Оскільки в арабській мові відсутні медіальні голосні фонемі, /i/ та /u/ відтворювались як /e/ та /o/ відповідно; /a/ також міг реалізовуватись як /e/, /i/ та /o/, залежно від оточення приголосних, в якому він з'являвся:

alcohol ← *al-kuhul*

alférez ← *al-faris*

acequia ← *as-saqiya*

emir ← *amir*

jinete ← *zanata*

tifón ← *tufan*

7) Андалузській арабській мові була властива тенденція до редукції дифтонгів /ai/ та /au/, яка присутня в більшості діалектних різновидів арабської мови, навіть у класичній арабській мові; звідси й /e/ та /o/, відповідно:

aldea ← *ad-day'a*

jeque ← *sayj*

azote ← *as-sawt*

bórax ← *bawraq*

2.2. Синтаксис і морфологія

На морфологічному рівні в іспанській мові збереглися два елементи арабського походження.

1) Багато запозичень були включені в мову з означеним артиклем *al*, який став частиною відповідних слів арабського походження без їхнього морфологічного значення таким чином, що всі вони були переосмислені в іспанській мові:

albahaca ← *al-habqa*

alcurnia ← *al-kunya*

alcázar ← *al-qasr*

В арабізмах з артиклем *al*, що починаються з одного з місячних приголосних (*ʾ*, *b*, *ǧ*, *ħ*, *ħ*, *ʿ*, *ǧ*, *f*, *q*, *k*, *m*, *w*, *y*, *h*), *l* зберігає своє фонетичне значення; однак у тих, що починаються з одного з сонячних приголосних, він асимілюється до відповідного початкового приголосного, внаслідок чого виникає гемінація, яка в арабській мові буде спрощеною, за виключенням */rr/*:

albóndiga ← *al-bunduqa*

almacén ← *al-majzan*

alquimia ← *al-kimya'*

azúcar ← *as-sukkar*

aceite ← *az-zayt*

azote ← *as-sawt*

arroz ← *ar-ruzz*

arrayán ← *ar-rayhan*

arrabal ← *ar-rabad*

В арабській мові артикль *al-* зазвичай стоїть біля іменника, незалежно від його роду та числа, як у відношенні до визначених предметів, так і в

концептуальному розумінні. Іспанські іменники арабського походження здебільшого включили у свої лексеми цей елемент *al-* без значення артикля, і тому можуть супроводжуватися іспанськими артиклями та детермінативами (*el alhell, un alacrán, estos alborotos*) і при цьому зберігати свій *al-* у похідних (*alborotar, alcaldada, alevoso*). Іспанські арабізми зазвичай відображають арабську асиміляцію артикля до так званих "сонячних літер" (зубних, шиплячих, /l/, /r/ та /n/): *addarga* → *adarga*, *as-saut* → *azote*, *ar-rabad* → *arrabal*, *an-nafir* → *añafil*; але не бракує випадків з відсутністю асиміляції /l/ до наступних "сонячних" (*al-dai'a* → *aldea*, *al-turmús* → *altramuz*, хоча також був варіант *atramuz*). Включення *al-* (або його асимільованих форм) у лексеми іспанських арабізмів контрастує з відсутністю такого елемента в італійських арабізмах (ісп. *azúcar*, іт. *zucchero*). Ця різниця у трактуванні була предметом недоцільних інтерпретацій [38, с. 792].

Шляхом поширення арабізмів іспанські слова іншого походження прийняли протетичні *al-*, *a-* (лат. *mena* → ант. *mena*, мод. *almena*, можливо вже мосарабське; **materinéa* → *madreña, almadreña*; *ligustru* → *ligustre, aligustre*); інші ввели епентетичний /l/ у своєму початковому складі (*amiddúla* → *almendra*), або замінили на /l/ у ньому інший проривний приголосний (**admordiu* → *almuerzo, arbutéu* → *alborzo*).

Артикль *al* з'являється переважно у словах, що виникли в перший період арабського панування, і був запроваджений через народне усне мовлення. Основна частина слів, що були запозичені у більш пізні періоди панування, не містять цього артикля, оскільки він був визнаний незалежним елементом.

Хоча більшість арабізмів, присутніх сьогодні в іспанській мові, починаються з *al*, тим не менш, *al* не є відмінною рисою слів арабського походження; існують слова інших походжень, які починаються з *al*: наприклад, *altar, almendra, albedrío*, які мають латинське походження.

2) Закінчення */-í/* перейшло в іспанську мову як невід'ємна частина прикметників арабського походження (*sequí, jabalí, maravedí, muftí, muladí, baladí* тощо), і передусім як суфікс назв та інших похідних від арабських

власних назв (*fatimí, yemení, marroquí*). У цьому значенні він все ще використовується в іспанській мові для новоутворень (*bengalí, iraní, iraquí, paquistaní, israelí*). Два приклади його актуальності протягом століть: у XIII столітті єврейські мудреці які співпрацювали в наукових проектах Альфонса X, запропонували нове літочислення від "альфонсівської ери" (*época alfonsí*), утворивши похідне від несемітського антропоніма; у 1951 році Менендес Пидаль ввів в обіг назву *andalusí* як "той, що належить або стосується імперії аль-Андалус", щоб відрізнити його від *andaluz* "що належить або стосується Андалусії". Зазвичай *-í* в однині та *-ies* у множині є дійсними для чоловічого та жіночого роду (*hurí, huríes*); але існують середньовічні приклади *-ía* (ар. *-iyya*), *-ías* як-от: *marroquías, ceptías, tortoxías*.

3) Четверта форма (каузатив) арабських дієслів характеризується приєднанням префікса *á-* до тричленного кореня, перший приголосний якого займає імплзивну позицію: основній формі *hazina* "бути сумним" відповідає четверта *ahzana* "сумувати, страждати", *akaruma* "бути благородним", *akrama* "шанувати іншого" тощо. За певних умов *á-* є єдиною каузативною морфемою (*máta* "вмирати", *amáta* "вбивати"). Звідси приписують арабському впливу часте каузативне значення в іспанському префіксі *a-* (*aminorar, acalorar, ablandar, ablandar, agravar, avivar*), особливо в *amatar* на противагу *matar*. Окрім цього дискусійного випадку і не виключаючи можливості допоміжного арабізму, слід мати на увазі, що латинський префікс *ad-*, з його */-d/*, асимільованим до наступної приголосної, або втраченим перед голосною в іспанській мові, утворив велику кількість каузативних дієслів: *accommodare, affirmare, agregare, allevare, annotare, annullare, associare, adunare* → *aunar*.

4) Подібним є випадок з іспано-романськими множинними *los padres* "батько і мати", *los reyes* "король і королева", *los duques* "герцог і герцогиня", *los hermanos, los hijos* і т.д., включаючи чоловічу і жіночу статі. Той факт, що за межами півострова немає жодної романської мови, в якій це вживання було б так широко розвинене, наштовхує на думку про арабський вплив; але в латині були відомі варіанти *reges* "король і королева", *fratres* "брат і сестра",

fili "сини і дочки" і навіть *patres* як синонім батьків. Арабізм, якщо він дійсно існував, лише підтвердив латинську спадщину.

5) У "Calila e Dimna", в інших середньовічних кастильських версіях арабських текстів і в літературі альхам'ядо спостерігається велика кількість явищ, які, хоча і майже всі засвідчені в іспаснькому синтаксисі, стають нормою не в ньому, а в арабському синтаксисі [30, с. 149-150].

Ось деякі з них:

- прийменник + тонічний особовий займенник вживається замість атонічного займенника ("*ayuntáronse las aves a él*", "*ya encontré a ellos*" замість "*ayuntáronsele*", "*ya los encontré*"), і
- *de* + особовий займенник замість присвійного ("*las pisadas dellos*", "*el cabdiello dellos*").
- часто зустрічається плеонастичний присвійний займенник ("*su vida del hermitanno*").
- відносне речення вводиться за допомогою *que*, залежність якого від введеного дієслова або від попереднього уточнюється за допомогою прийменника + особового або присвійного займенника ("*la jarra que yaze en ella muerte supitaña*" '*en que yace, en que se oculta*'; "*la estrella que tú quisieres saber su lugar*" '*cuyo lugar quisieres saber*').
- часто зустрічаються й інші типи анаколуфу ("*el que quiere por su física aver gualardón en el otro siglo, non le mengua rriqueza en este mundo*"; "*et estos quatro tiempos, partiéronlos a manera de los quatro elementos*").
- безособовий підмет позначається за допомогою дієслівних форм третьої особи множини ("*quando vieren en la tierra árbol grande...*, *es la tierra buena*" '*cuando se viere*') або однини ("*tuelga las fojas e eche en ellas de los cominos e del orégano*" '*quítese*', '*échese*'), або, навіть більше, за допомогою другої особи однини ("*quando esto conocieres, para mientes... al sennor de la faz*").

- спостерігається велика кількість копулятивної координації ("*et detove mi mano de ferir y de aviltar y de rrobar y de furtar y falsar. Et guardé el mi cuerpo de las mujeres, e mi lengua de mentir...*"); і часто після підрядного речення копулятивний сполучник передує головному реченню або його дієслову ("*si non ha cuydado de su vientre, el aquel es contado con las bestias nescias*"; "*las uvas que son maduras fasta este tiempo e rriéguenlas*").
- підрядний сполучник, який повторюється після речення ("*e non fue seguro que, si me dexasse del mundo e tomasse rreligión, que lo non pudiera conplir*") і так далі.

Всі або майже всі ці приклади мають паралелі в інших романських мовах, а багато з них є прецедентом з латини; протягом всієї історії іспанської мови, від *Cantar de Mio Cid* до розмовної мови сьогодні, є численні приклади обох, незважаючи на стриманість, накладену культурною нормою, яка є більш раціональною, ніж експресивною.

Поряд з арабським фактором необхідно враховувати іврит, оскільки багато з цих рис є спільними для обох мов і поширені у кастильських версіях Біблії; крім того, перекладачами з арабської на романські мови, як правило, були євреї. Якщо арабські моделі рефлексії виражаються словами "*en mi corazón*", "*con mi voluntad*", то біблійні - нескінченні; приклад з Псалмів: "*dijo el necio en su corazón: no hay Dios*". Так само, якщо акузатив та інші види етимологічних фігур часто зустрічаються в арабських версіях ("*bramó Censeba muy fuerte bramido*"), то у біблійних версіях характерні інтенсивні звороти, такі як "*errando errará la tierra*", "*muchiguar muchiguaré tu semen*" або, латиною Вульгати, "*desiderio desideravi*" '*he deseado con vehemenicia*'. Синтаксичною спадщиною середньовічного співіснування між людьми трьох релігій є збереження в пізній іспанській мові *calla callando, burla burlando, yendo que íbamos, al pasar que pasé* тощо.

б) Звичайний порядок слів у реченні в арабській та івриті передбачає, що дієслово стоїть на першому місці, підмет - на другому, а додаток - на третьому. Оскільки в іспанській та португальській мовах дієслово частіше стоїть перед

підметом, ніж в інших романських мовах, існує ймовірність арабського впливу. Ця гіпотеза потребує ретельного дослідження порядку слів в іспанській мові в різні періоди та на різних рівнях, порівняно з іншими романськими мовами, арабською та івритом. Такого дослідження ще не існує; часткові порівняння, які були зроблені до цього часу, не є достатніми.

7) До службових слів в іспанській мові, що походять з арабської, належить прийменник *hasta*, який загалом простежується до арабського слова *ḥattá*, хоча він також має зв'язок з латинським *ad ista*, що означає "до цього". Крім того, прислівникові фрази *de marras* (посилаючись на щось вже відоме або сказане), *de balde* ("безкоштовно") і *en balde* ("марно") походять від арабських *murrah* ("колись") і *bāṭil* ("марний"); іноді їх вважають частками.

Неозначені займенники *fulano/a* і *mengano/a* походять від арабських *fulān* ("той") і *man kān* ("той, хто є" або "той, хто міг би бути"), відповідно.

Вигук *ojalá* походить з арабської мови; вигуки *hala*, *arre*, *harre* і *guay* також іноді приписують арабському походженню. (Lapesa, Rafael. (1981)) Однак більшість цих внесків до іспанської мови є як лексичними, так і синтаксичними. [ArabicInfluence]

2.3. Лексика

Найзначніші зміни внаслідок мовного контакту іспанської та арабської відбулися в лексичному складі іспанської мови. Було запозичено більше 4000 слів з арабської. Такі лексичні запозичення називають арабізмами.

2.3.1. Поняття арабізму

Арабізм - це термін, який увійшов до словникового складу іншої мови з арабської мови (будь то класичної арабської, або одного з її діалектів), і який є мовним запозиченням.

Словник Королівської іспанської академії дає таке визначення арабізму:

- 1) Зворот мови або манера говорити характерні для арабської мови.
- 2) Слово або зворот з цієї мови, що використовується в іншій мові.

Арабізми потрапляють в інші мови через народні чи культурні, усні чи письмові джерела. У випадку з кастильською мовою вони потрапляють в іншу ідіоматичну систему і повинні бути інтегровані в неї. Процес адаптації арабізмів до нової системи зазвичай відбувається приблизно так:

1) Арабізм спочатку зберігає деякі характерні риси, які мав арабський оригінал.

2) Арабізм має адаптуватися до фонетичної та морфологічної системи і бути інтегрованим у семантичне поле.

3) Через процес семантичного розширення арабізм може позначати різні реалії.

Згідно з Федеріко Коррієнте, існує чотири типи арабізмів:

- Два прямі: запозичення, що виникли внаслідок еміграції арабів на християнські території Півночі; запозичення, зумовлені контактами між між реконкістадорами та мудехерами, а потім морисками після Реконкісти.
- Два непрямі: ті, що передаються окремими особами або групами осіб, у більшості випадків не іспаномовних, які пересувалися між Європою та арабськими землями з торговельними цілями, через війни, або були мандрівниками чи паломниками. Останні привнесли в свою рідну мову і в діалекти півострова різні терміни з арабської, пов'язані з технічними аспектами їхнього досвіду і ремесел. З іншого боку, існує ще один тип непрямих арабізмів, які виникли в результаті перекладів з арабської мови, оскільки іноді неможливо було знайти слово, яке мало б еквівалент у латинській або романській мовах. Такі слова безпосередньо запозичувалися з арабської.
- У наш час існують сучасні арабізми, за словами Федеріко Коррієнте, це ті, що були введені деякими сучасними письменниками та авторами екзотичних історій. А ще є ті, що були введені в лексику пресою (більшість з них стосуються ісламської та арабської політики) [12, с. 185-206].

2.3.2. Хронологічна класифікація арабізмів

Арабізми з'являлися в іспанській мові поступово, протягом всього періоду завоювання. Як зазначає Г.В. Сингаївська з посиланням на дослідження Менендеса Підаля, лексичні запозичення з арабської мови відбувалися поступово, в декілька етапів:

1) Лексика, запозичена іспанцями у роки арабського завоювання або ж протягом усього періоду завоювання і початку Реконкісти з 711р. до середини XI ст.;

2) Лексика, що увійшла до складу мови у період розпаду халіфату, або ж в епоху так званої «великої» Реконкісти з середини XI ст. до початку XIII ст.;

3) Лексика, що була запозичена в епоху остаточної перемоги Кастилії і висування кастильської як загальної мови, тобто початку розквіту іспанської літератури, з початку XIII ст. до його кінця.

Також виокремлюють арабські запозичення, що увійшли в іспанську мову через усну традицію, через науку та літературу [1, с. 108-115].

Арабізми першого періоду були розповсюджені від Галісії до Каталонії, їх можна вважати спільними для усєї країни. Їхні характерні ознаки такі: 1) вони зафіксовані у документах до 1050 р.; 2) з'являються принаймні у трьох мовах: іспанській, португальській і каталонській; 3) мають різні фонетичні особливості, які свідчать про їх незалежний перехід у той чи інший романсе.

Більшість арабізмів цього періоду не дійшли до XIII ст. Слова, що збереглися, тісно пов'язані зі способом життя арабів: *mozlemo*; з арабськими адміністративними та суспільними установами: *alfoz*, *acogue*, *aldea*; військовою справою: *atalaya*, *alferez*; з різноманітними сферами сільського господарства: *acenna*, *xafariz*; з текстильною промисловістю: *algodón*, *almexía*, *acitara*; з хатнім побутом: *taza*, *almud*, *cafiz*.

Переважна частина арабізмів другого періоду збереглася, що свідчить уже про більш стійкий вплив мусульманської культури на іспанську мову. Слова, запозичені у цей період, пов'язані з адміністративними та суспільними установами та їх представниками: *alcofra*, *alcalde*, *alguacil*, *caualmedina*, *forro*;

з військовою справою: *adarga, alcácar, alcalde, almofar, belmez, rebante*. Менш частотною є побутова лексика: *alcantara, alfaja*; технічна: *alfamar, aljofar, gadamecí, talega*; термінологічна: *arroua, fanega, marauedi*.

Поява іспанських арабізмів свідчила про посилення прямого впливу арабської мови, зростання кількості перекладів. Зменшення кількості арабізмів без артикля *al* свідчило про особливості білінгвістичної ситуації у цю епоху, яка змушує мовця підкреслювати іншомовну словоформу. Можливо, це був вияв арабсько-романського койне у період його становлення.

До арабізмів третього періоду відносять в основному тільки ті, які з'явилися у документах після 1200 р. Однією з характерних рис цього періоду є поява арабізмів у романських мовах не безпосередньо, а через іспанську, хоча відомо і про зворотні випадки. Наприклад, арабізм *adalil* зафіксований спочатку у португальському варіанті *adail*.

У цей період усе ще зустрічаються і "випадкові" арабізми. Вони нагадують технічні терміни. Велика кількість арабізмів відноситься до різних діалектів, найвідомішими з яких є: леонський (*budefa*), андалусійський (*alcaría, alenzel, arracife*), каталанський (*matafalúa*) і арагонський (*cauasequia, atamar*).

Для цього періоду притаманна перевага *voces cultas*, що підкреслює роль книжної культури у засвоєнні лексики чужої мови. Поширення арабських слів в усіх сферах культури, техніки та побуту відбувається більш рівномірно. З'являються нові терміни в галузі технології, мистецтв, назв тварин та рослин. Кількість воєнних термінів зменшилась. Запозичуються будівельні терміни, оскільки найбільший розквіт арабська архітектура Магрибу та Іспанії пережила у X-XVст. У великих містах (Рабаті, Маракеші, Фесе) будувалися касби – цитаделі, укріплені могутніми мурами з воротами та вежами, і медини – торгові та ремісничі квартали. З'являються дієслова *achacar, atamar, falagar*; прислівники *balde, marrás*; прикметники *rafez, ajumado*; займенник *fulano* [1, с. 108-115].

2.3.3. Запозичення та адаптація арабізмів в іспанській мові

1) З точки зору форми, іноді арабізм може бути результатом простої транслітерації, а може - результатом глибоких фонологічних або фонеморфологічних змін, які роблять його невпізнаним:

sultán ← *sultan*

baladí ← *baladiyy*

alcázar ← *al-qasr*

jaquesa ← *saqiqa*

ojalá ← *law sa'a allah*

2) Зростання кількості лексики пов'язане не лише з сумою елементів.

Оскільки ми маємо справу зі знаками, у яких означаюче і означуване є абсолютно новими, то останнє повинно стати частиною мовної системи, в якій воно обов'язково встановлює зв'язки з іншими значеннями, що вже існують у тій сфері, куди воно інтегрується; ці зв'язки змінюють його значущість і можуть проявлятися через семантичне обмеження або розширення.

Арабське слово "*ūd*" означає "дерево", "палиця", "кілок", "гілка дерева", "лютня"; при переході в іспанську мову арабізм перейняв від оригіналу одне із значень слова "*ūd*", "лютня". Важко уявити, що це слово автоматично обмежило свій значеннєвий ареал при переході в іспанську мову; тому можна припустити, що слово було запозичене безпосередньо з того контексту, де воно мало конкретно це значення (тобто з тексту з галузі музичного мистецтва).

Таким чином, з різних значень, які мало слово в арабській мові, в процесі лінгвістичного пристосування, воно зазнало семантичного обмеження і почало мати лише одне спеціалізоване значення, якого до цього не існувало в іспаномовній культурі півострова, і яке включало в себе, разом з музичним інструментом, слово, що його позначає [38, с. 794].

3) На стадії мовної інтерференції більшість арабізмів інкорпорували поняття і позначуваний референт; пізніше значна частина з них стала

запозиченнями і є тими, що залишилися в іспанській мові. Це слова, які були запозичені природним шляхом з нової об'єктивної реальності:

alfombra ← *al-jumra*

berenjena ← *baidinyana*

guitarra ← *kitar*

azulejo ← *az-zulayy*

jinete ← *zanata*

albahaca ← *al-habqa*

limón ← *laymün*

4) У романських мовах існують лексичні одиниці або перифрази, еквівалентні арабізмам. Вони були додані до цих виразів у пізньому середньовіччі і породили семантичні дублети:

<i>Романсе</i>	<i>Арабізм</i>
<i>occidente</i>	<i>algarbe</i>
<i>calendario</i>	<i>almanaque</i>
<i>puerco montés</i>	<i>jabalí</i>
<i>hierba abejera</i>	<i>toronjil</i>
<i>cabecal, aceruelo</i>	<i>almohada</i>
<i>olivo silvestre</i>	<i>acebuche</i>

Зважаючи на перевагу арабів у сферах, до яких належать ці слова, іспанці, з міркувань точності та престижу, перейняли арабські варіанти.

5) Переклад був важливим засобом передачі арабізмів.

Арабською мовою перекладали не лише араби, а й євреї та навіть мосарабські перекладачі. Часто перекладачі стикалися з труднощами пошуку еквівалентів, здатних передати відтінки того чи іншого слова або фрази, тому вдавалися до семантичних кальок, використовуючи існуючі іспанські слова для вираження арабських зворотів або конструкцій.

Кастильське дієслово *descender* набуло значення "розміщуватися", яким володіє арабське дієслово *nazala*, що означає "знижатися", "спускатися", "розташовуватися". Слово *correr* до середньовіччя перебувало під впливом

значення арабського дієслова *gawara*, що означає "нападати", "здійснювати набіг"; *maravillarse*, що вживається для вираження "здивування", "подиву", зазнало впливу арабського дієслова *ayiba*, що в перекладі з арабської означає "захоплюватися", "дивуватися".

б) Існувала група арабізмів, які не використовувалися в повсякденному мовленні; це були слова, що стосувалися звичаїв, установ або предметів, пов'язаних з мусульманським життям. Оскільки такі слова були власне арабськими за значенням, вони, як правило, не приживалися в повсякденному мовленні іспанців.

7) Не бракує виразів у загальному вжитку, пояснення яких можна знайти майже виключно в арабській мові.

У розмовній іспанській мові використовуються круглі числа: *cient*, *mil*, *diez mil* для вираження "невизначеності", "нескінченності", що може бути пов'язано з арабським впливом, оскільки в цій мові круглі числа вживаються з тим самим значенням. Так само вживаються такі словосполучення, як *una y mil veces* та *una y cien veces*, які перетворюють парне число на непарне, додаючи лише одиницю для вираження "нескінченності", "невизначеності". У розмовній арабській мові поширене вживання стверджувального речення *alf tarra wa tarra* "тисячу і один раз", копією якого є вираз *una y mil veces*, що використовується в іспанській мові. Причина додавання одиниці до круглих чисел ґрунтується на певному арабському повір'ї, яке асоціює парні числа з нещастям і приписує, з іншого боку, непарним числам сприятливий характер; таким є, наприклад, цифра п'ять: п'ять стовпів ісламу, п'ять релігійних обов'язків, п'ять щоденних молитв; сім також має важливе значення: сім днів тижня, сім небес в ісламській містиці. Поганим тоном є використання парних чисел; при згадуванні імен Аллаха не можна перевищувати дев'яносто дев'ять, тому що Аллах унікальний, він непарний, він любить єдність [38, с. 796]. Вираз *era una vez...* чи *había una vez ...* з якого починається багато історій в іспанській мові, і в якому *una vez* не має числового значення, але означає "колись", "в інший час" - калька з *kana tarra*, "це було колись", "колись давно", фраза, яка

також слугує початком багатьох арабських оповідань і означає "це було або було в інший час або колись давно", відповідно до значення "часу", якого набуває слово *marra* в цій фразі.

2.3.4. Сфери поширення арабізмів в іспанській мові

Середовище іспано-арабської двомовності, яке стало результатом тривалого періоду мусульманського панування на Піренеях, призвело до значного лінгвістичного перетину між двома основними мови аль-Андалусу. Подібним чином, культурні джерела, які з'явилися в цю епоху, безпосередньо вплинули на те, як відбувалися мовні зміни, коли певні семантичні категорії переважали над іншими при перенесенні арабізмів в іспанську. Різною мірою семантичні поля сільського господарства; мистецтва та архітектури; торгівлі, ремесла та промисловості; побуту; уряду і управління; військової сфери; філософії та науки; топоніміки та антропонімії зазнали впливу арабської мови, і запозичили лексику, яка потрапили в сучасну іспанську мову.

1) Сільське господарство

На іспанську лексику, що стосується сільського господарства, сильно вплинули культурні зміни під час мусульманського панування в аль-Андалусі. Сільське господарство було найважливішою частиною економіки аль-Андалусу, і багато засобів і практик було впроваджено для підвищення продуктивності та прибутку. Зокрема, арабами були розроблені й перенесені в аль-Андалус вдосконалені методи зрошення, а саме будівництво каналів [13, с. 145]. Крім того, хоч деякі римські методи зрошення існували на Піренейському півострові і до прибуття мусульман, араби вдосконалили римську систему зрошення, якій їх навчили мосараби [30, с. 134]. Нові сільськогосподарські методи та види рослин, привезені арабами, не тільки зробили сільськогосподарську галузь ефективнішою, але й викликали потребу в словах для опису цих нових методів і культур іберо-романською, а пізніше іспанською.

Арабізми в іспанській мові, пов'язані з методами зрошення, включають, серед інших, *acequia* (зрошувальна канава), *alberca* (водосховище), *azud* (зрошувальна дамба) і *noría* (водяне колесо).

Багато культур також було завезено зі Сходу, особливо прянощі, бавовна, цукрова тростина, рис, апельсини [13, с. 145]. Фруктові дерева, такі як персик і абрикос, також були привезені, а також методи селекції для їх вирощування; незважаючи на це, найважливішими фруктовими рослинами були оливкові дерева та виноград [7, с. 67].

В іспанській мові сільськогосподарська лексика зазнала широкого впливу арабської мови, особливо в основних культурах *arroz* (рис), *azúcar* (цукор), *aceituna* (оливки) та *algodón* (бавовна); фруктах та овочах, завезених зі Сходу, таких як *zanahoria* (морква), *limón* (лимон), *naranja* (апельсини), *berenjena* (баклажани); а також спеціях та травах, таких як *azafrán* (шафран) і *jazmín* (жасмин), які були частиною торгівлі прянощами на Сході.

Крім того, багато таких сільськогосподарських продуктів були невідомі на Заході до їх прибуття в аль-Андалус, включаючи шафран, цукор, оливки та бавовну, що укорінило використання арабських назв цих продуктів у іспанській та інших європейських мовах. У випадку оливи, хоча дерево (*olivo*) позначається латинським терміном для позначення рослини, його плід відомий як *aceituna*, арабізм. *Aceite* (олія) також зберігає свій арабський корінь, ймовірно, через важливість виробництва оливкової олії саме в аль-Андалусі, що додатково демонструє арабська етимологія *almazara* (олійниця/прес).

Існують й інші подібні випадки латинських і арабських назв тих самих або подібних речей в іспанській мові, особливо в цій семантичній області. Ботаніка та садівництво, наприклад, не були розвинені до початку мусульманського правління, але вони були дуже важливі для арабів і визнавалися фактично формою мистецтва [30, с. 134]. Різні ботанічні види мають взаємозамінні назви, які походять від латинської та арабської мов, тоді як іноді більш технічна назва походить від арабської, а загальна назва — від латинської. Це явище може відображати важливість арабської мови в

академічних сферах на відміну від використання іспанської мови в більш невимушених ситуаціях. Серед фітонімів приклади арабізмів включають такі назви квітів, як *azucena* (біла лілія), *azahar* (апелсиновий цвіт) і *adelfa* (олеандр); назви дерев, включаючи *almez* (середземноморська ягода) і *alerce* (модрина); трави *alhucema* (лаванда) і *almoraduj* (майоран), обидві з яких взаємозамінні з їх латинськими відповідниками, *espliego* і *mejorana*, відповідно [30, с. 134-135].

Загалом, араби представили багато рослин разом із їхніми арабськими назвами, які часто походять від класичної арабської, але іноді були взяті з інших мов, таких як грецька та перська. Іншими словами, араби не тільки збільшили різноманітність сільськогосподарської продукції в аль-Андалусі, але вони також привнесли мовне розмаїття в іберо-романську, а отже, і в кастильську іспанську.

Окрім фітонімії, араби відігравали певну роль і в зоонімії — назвах тварин. Багато тварин в аль-Андалусі були або економічно важливими, або були невідомі арабським завойовникам, що призвело до введення арабізмів у цій сфері, що потім було перенесено в іберо-романську мову. Крім того, науковий характер арабської культури, ймовірно, став причиною класифікації та назви видів флори та фауни, які зустрічаються на Піренейському півострові. Серед арабських доповнень в зоонімії є такі слова, як *alcotán* (хобі, вид сокола), *alacrán* (скорпіон), *alcaraván* (лежень) і *jabalí* (дикий кабан). Сфери фітонімії, зоонімії та сільськогосподарської лексики в цілому відображають внесок на Захід андалузської культури флори та фауни, демонструючи важливий вплив арабів у цій сфері суспільства в аль-Андалусі.

2) Архітектура та будівництво

Одним із найбільш значимої та помітної спадщини аль-Андалусу в іспанському суспільстві сьогодні є архітектура залишена арабами, значна частина якої добре відома в усьому світі, як-от Кордовська соборна мечеть, Алькасар, севільська Хіральда та Альгамбра в Гранаді.

Під час мусульманського правління та розширення території аль-Андалусу, були побудовані нові міста та забудовані новими мечетями, палацами, мостами, каналами, ринками, садами, громадськими лазнями, фортецями та іншими спорудами в арабському архітектурному стилі. Цей архітектурний розвиток забезпечив роботою багатьох і залишив після себе вражаючі споруди, які слугували спогадами про мусульманське панування на Піренейському півострові.

Культурна відкритість була важливою цінністю правителів Омейядів, а їхня толерантність та відкритість до культур, з якими вони стикалися, вплинули на багато аспектів андалузського суспільства, включаючи архітектуру. Таким чином, ісламський стиль архітектури в аль-Андалусі був унікальним у своїй сприйнятливості та здатності асимілювати стилі культур, що стали частиною ісламської імперії, а також у своїй тенденції повторно використовувати матеріали та змінювати форми будівель і споруд з часом [40, р. 60].

Чейне підкреслює той факт, що іслам зневажливо ставився до ілюстративних або скульптурних зображень, оскільки вважалося, що вони скомпрометували роль Бога як єдиного творця та вважалися відволікаючими для віруючих. Ця ідеологія значно вплинула на ісламську архітектуру та мистецтво, які стали характеризуватися складною каліграфією, геометричними малюнками та символами зі світу природи. Деякі архітектурні реліквії, багато з яких досі позначаються арабськими термінами, включають пофарбовані блакитні плитки, відомі як *azulejos* (від араб. *az-zallī*), внутрішні дворики з центральним фонтаном, побілені стіни та подачу води через труби або з колодязів та цистерн [7, с. 53]. Багато з цих архітектурних особливостей увійшли в іспанську мову як арабізми, що показує їхню тривалу важливість в іспанській культурі.

Навіть після падіння аль-Андалуса та зміни мусульманського уряду християнськими завойовниками з півночі, ісламське мистецтво та архітектура продовжували цінуватися та розглядатися як невід'ємна частина іспанського

суспільства. З метою відображення розкішного способу життя епохи, коли аль-Андалус був культурним центром Заходу, християни прагнули наслідувати цю епоху, будуючи палаци в ісламському архітектурному стилі, перетворюючи мечеті на собори, а не руйнуючи їх, і використовуючи розкішний арабський текстиль у своєму одязі [7, с. 168]. Тому мосарабів і мудехарів, які були поглинені іспанською короною, заохочували продовжувати свої архітектурні та мистецькі традиції. Їхній художній стиль став відомий як мудехар, термін, який походить від арабського кореня, який став особливо популярним у Толедо після Реконквісти серед християн та євреїв, які іммігрували до міста [40, с. 144].

Таким чином, ісламський стиль був відзначений і переосмислений під християнським правлінням, незважаючи на кінець арабського культурного домінування в регіоні. Це визнання демонструється різними запозиченнями арабських термінів у кастильській мові, особливо в семантичних областях архітектури та будівництва. Через свою важливу роль у будівництві мудехари під християнським правлінням додали свою арабську лексику, пов'язану з будівництвом та архітектурою, до кастильської мови. Мабуть, найбільш очевидним запозиченням з арабської в цій галузі є *mezquita* (мечеть), оскільки ісламська релігія, яка пов'язана з цими будівлями, набула великого значення та впливу в аль-Андалусі.

Однак існує велика кількість інших арабських термінів, пов'язаних із будівництвом; наприклад, деякі професії мудехарів і мосарабів у цій місцевості зберегли свої арабські назви, зокрема *albañil* (муляр, будівельник) і *alarife* (майстер-будівельник). Крім того, багато архітектурних споруд і елементів, запроваджених мусульманами, позначаються арабізмами, такими як *alcázar* (фортеця), *aljibe* (цистерна), *alféizar* (підвіконня) і *zaguán* (прихожа). Крім того, арабський вплив зберігся в області будівельних матеріалів, включаючи *adobe* (глинобитна цегла/матеріал) і *almádana* (кувалда).

3) Торгівля, ремесло та промисловість

Мусульманське правління в аль-Андалусі розвивало багату культуру ремесел і торгівлі, підтримувало промисловість і ремісників у виробництві культурно й економічно значущих товарів, які протягом століть приносили велике багатство. Ця арабська культура наполегливої праці та продуктивності в аль-Андалусі відображена в слові *tarea* (робота, завдання), запозиченні з арабської, яке все ще часто використовується в іспанській мові [30, с. 135]. До дванадцятого століття, коли латинські купці зайняли більшу частину торгівлі з Піренейським півостровом, андалузькі купці були важливими ланками торгівлі між аль-Андалусом, Середземномор'ям, Північною Африкою та за її межами, часто повертаючись із подорожей з новими культурними та інтелектуальними знаннями з інших частин ісламської імперії. Столиця аль-Андалусу, Кордова, разом з іншими великими містами Андалусії, були важливими економічними центрами, в яких була розвинена промисловість і ремесла, такі як кераміка, скло, текстиль, металообробка, обробка паперу, слонової кістки, мармуру, дерева та шкіри [27, с. 107]. Кордова, наприклад, була відома своїми шкіряними аксесуарами та характерним червоним і білим мармуром, Севілья виробляла вишукані музичні інструменти, а Малага славилася своєю позолоченою керамікою [13, с. 362]. Ефективне впровадження новітніх тенденцій та виробництво, що здійснювали різні галузі промисловості аль-Андалусу забезпечили бурхливий розвиток економіки та високу цінність андалуських товарів.

Аль-Андалус імпортував та експортував численні товари, які стимулювали його економіку та торгівлю в Середземному морі. Деякі з товарів, які виробляються на експорт, включають олію, вино, пшеницю, шкіру, вироби з дерева, сушені фрукти, папір, текстиль, а також дорогоцінні метали та металеві вироби [13, с. 151]. Так само було багато імпорту, який надходив зі Сходу, наприклад коні, фініки, слонова кістка, рідкісні породи дерева, слонова кістка, раби, книги, мармур, бавовняні тканини, килими, хутра, прянощі, барвники, мускус, камфора та алое [7, с. 50].

Ринковий інспектор, *al-muhtasib*, від якого походить іспанська *almotácen*, наглядав за цінами та якістю сировини для виробництва, а також за долею та мірою імпорту та експорту [7, с. 50]. Багато з цих продуктів стали арабізмами в кастильській мові, що відображає їхню важливість під час арабомусульманського правління та навіть пізніше.

Регулювання та організація торгівлі на Піренейському півострові арабомусульманським урядом запровадила важливі терміни, які й сьогодні використовуються в кастильській іспанській мові, такі як *aduana* (митниця), *almacén* (склад) і *tarifa* (тариф). Крім того, оскільки економічна система після Реконквісти була під значним впливом андалуських звичаїв, незважаючи на певну реорганізацію, багато слів, які потрапили в кастильську мову, було збережено, зокрема *albarán* (написка про доставку, рахунок-фактура), *almoneda* (аукціон), *arancel* (тариф, мито), *alquiler* (оренда), *zoco* (базар), *alhóndiga* (обмін зерном) і навіть андалузська валюта, *maravedí*. Багато продуктів, важливих для торгівлі на Піренейському півострові, були запозичені в кастильську мову як арабізми, включаючи трави та спеції, такі як *almoraduj* (майоран), *alcaravea* (кмин) і *albahaca* (базилік). Арабський вплив на лексику, пов'язану з торгівлею, також проявляється в іспанській мові в області мір і ваг, таких як *azumbre* (міра рідини в чотири пінти), *almud* (міра зерна), *quilate* (карат) і *fanega* (бушель), хоча деякі з цих одиниць більше не використовуються на практиці або мають значення відмінні від оригіналу; наприклад, *arroba*, яка колись позначала вагу 11,5 кг, тепер описує символ @, який зазвичай використовується в електронних адресах.

Промисловість і ремесла, які процвітали в аль-Андалусі, також залишили іспанські слова, що походять від їхніх арабських попередників. Багато товарів, вироблених в аль-Андалусі, мали культурний та економічний престиж, можливо, роблячи адаптацію їхніх арабських назв до іспанської більш імовірною.

Рибна промисловість була важливою в економічному відношенні, особливо вилов тунця, який став відомий іспанською, як *almadraba* і також

витіснив слово *atún* (тунець). З текстильної промисловості арабська спадщина включає слова *badana* (шкіра з овчини), *guadamecí* (тиснений лист) і *recamar* (вишивати), один із небагатьох прикладів запозичення дієслова, хоча зараз воно використовується частіше, ніж похідне від латини *bordar*.

Назви кількох текстильних і фарбових барвників, які часто імпортувалися зі Сходу, відображають їхнє арабське походження, як-от *marfil* (слонова кістка), *almagre* (червона охра) та *albayalde* (свинцеве білило).

Кераміка також стала важливою галуззю під аль-Андалусом, що привнесла такі слова, як *alfarero* та *alcaller* (гончар), *alfarería* (гончарний посуд), *jarra* (глечик), *taza* (чашка, кухоль).

Лексика арабського походження, пов'язана із ювелірними виробами, включає *ajorca* (браслет), *aljófar* (барокова перлина), *alfiler* (шпилька, брошка), *taracea* (інкрустація) та *arracada* (сережка).

Збереження багатьох аспектів андалуської економіки після Реконквісти призвело до поглинання арабізмів, оскільки багаторічна торгівля, що велася арабською мовою, залишила відбиток на подібних установах, професіях і продуктах, які збереглися після падіння аль-Андалусу. Наприклад, мудехари, які жили під християнським правлінням після Реконквісти, часто продовжували свою професію ремісників, зберігаючи арабізми в іспанській мові для опису своїх ролей, таких як *albañil* (будівельник, муляр). Крім того, під християнським правлінням багато продуктів імпортувалися з півдня, де арабська мова мала тривалий вплив, тому велика частина імпортованих товарів на християнських територіях продовжували називатися арабськими іменами, такими як *azúcar* (цукор) *algodón* (бавовна) і *azafrán* (шафран). Крім того, процвітаюча торгівля під час і після Реконквісти призвела до розвитку ремесел, і багато з їх виробів зберегли форми своїх традиційних арабських назв, як у випадку з *taza*, *jarra* та *alfombra*.

4) Побут

Сфера побуту зазнала багатьох змін під ісламським правлінням, і пов'язана з цим іспанська лексика відображає вплив домінуючої арабської культури того періоду. Араби запровадили багато розваг, популярних в аль-Андалусі, включаючи ігри та музичні інструменти [11, с. 149]. Шахи, нарди, азартні ігри, яким арабів навчили перси та інші східні культури, стали частиною андалузського суспільства під мусульманським правлінням [14, с. 135]. Як наслідок, словниковий запас, пов'язаний із шахами (*ajedrez*), перебуває під сильним впливом арабської мови: *jaque* (шах), *mate* (мат), *roque* (тура), *alfil* (слон). Кілька музичних інструментів були привезені до Андалусії арабами, включно з барабаном (*tambor*) і лютнею (*laúd*), яка потім перетворилася на гітару (*guitarra*), і Севілья незабаром стала важливим центром виробництва музичних інструментів в аль-Андалус [14, с. 362].

Лексика пов'язана з домом відображає арабські архітектурні елементи та впливи, характерні для мусульманського правління в аль-Андалусі. Наприклад, всі слова для позначення спальні, оренди, балкону та коридору (*alcoba*, *alquiler*, *azotea* та *zaguán*, відповідно) мають арабське походження. Подібним чином важливість арабського побуту вплинув на назви меблів, декорацій та домашніх речей іспанською мовою, таких як *arriates* (грядки або бордюри), *almohadas* (подушки) і *alfombras* (килими).

В арабській архітектурі цінувалося естетичне оформлення вулиць, тому були поширеними сади та фонтани. Розповсюдженість водних споруд, таких як фонтани та громадські лазні, в арабських містах, включаючи міста Андалусії, відображає важливість особистої гігієни в арабо-мусульманській культурі [7, с. 53].

Будівлі, важливі для безпеки міста, особливо замки-фортеці (*alcázares* та *alcazabas*), залишаються арабськими пам'ятками в містах і мові Іспанії. Подібним чином лексика, що стосується населених пунктів в аль-Андалус збереглася і після Реконквісти разом із пов'язаними термінами, такими як *arrabal* (нетрі, передмістя), *aldea* (невелике село) і *barrio* (околиці).

Арабська мова додала до ранньої іспанської мови велику кількість лексики, що стосується одягу та їжі, хоча багато з цих термінів неминуче стали архаїчними та вийшли з ужитку зі зміною тенденцій у моді та гастрономічних уподобань протягом століть. *Albornoz* (халат) — один із арабізмів пов'язаних з одягом, що залишився в кастильській мові. Це, можливо, відображає важливість купання в арабізованому андалузському суспільстві. Однак цей термін зберігся лише в Іспанії та був замінений в інших місцях на *bata de baño*, можливо, відображаючи більший вплив арабської мови на найближчі території, що колись входили до аль-Андалусу.

Збереглося багато кулінарних термінів, хоча вони часто описують їжу, характерну для Близького Сходу, а не сучасні іспанські страви; *fideos* (локшина) і *albóndiga* (фрикадельки) є, мабуть, найбільш часто використовуваними словами з цієї сфери сьогодні. Загалом арабський вплив на лексику, пов'язану з побутом, найбільш очевидний у термінах, що стосуються громадських будівель та частин міста. Удома, де більшість андалузців розмовляли іспасньою мовою, переважають іспанські терміни.

5) Адміністративно-управлінський апарат

З огляду на тривалу історію арабо-мусульманського правління на Піренейському півострові, в іспанській мові з'явилася низка пов'язаних з ним термінів. Культурна реальність мусульманського правління могла суттєво відрізнитися від культурної реальності християнської монархії, що настала після його завершення, але давні назви будівель, посад державних службовців та установ іноді зберігали своє арабське коріння, коли з'являлися в кастильській мові.

Оскільки арабська була мовою адміністрації та уряду в аль-Андалусі протягом сотень років, арабізми, пов'язані з цими сферами, є звичним явищем в іспанській мові. У той час як християнська модель правління, встановлена після закінчення мусульманського панування на Піренеях, була в своїй основі європейською, поширення деяких арабських слів, пов'язаних з політичною,

економічною та судовою сферами, відображає вплив ісламської адміністративної моделі на подальшу систему правління [11, с. 150].

Арабське походження таких владних посад, як *alcalde* (мер) і *alguacil* (судовий пристав) відображає важливість цих інституцій для андалузського суспільства. Аналогічно, економічні інститути, такі як митниця (*aduana*) і монетний двір (*seca*), сягають корінням арабської адміністрації в аль-Андалусі, так само як і слова, що описують економічний контроль: *tarifa* (тариф) і *arancel* (мити).

Аль-Андалус також мав високорозвинену судову систему, що залишила по собі слова на позначення виконавця заповіту (*albacea*) та покарання (*azote*), серед інших. Нове суспільство, створене християнами, які відвоювали підконтрольний мусульманам південь, прийняло інституції, подібні до тих, що існували за часів аль-Андалусу, так само прийнявши схожі назви для арабських посад, що вже давно існували, а також запозичивши слова, що використовувалися для опису адміністративного та економічного контролю від їхніх арабських попередників.

б) Військова сфера

Аль-Андалус був імперією, якою правила група людей, добре обізнаних у військовій справі, і яка протягом своєї історії пережила безліч військових конфліктів, як внутрішніх, так і з християнськими повстанцями на півночі. Тому не дивно, що терміни, пов'язані з військовою справою, увійшли до іспанської мови. Оскільки мир для ісламської імперії був майже неможливою реальністю, постійний стан війни, в якому перебував аль-Андалус, вимагав утримання потужної армії та будівництва *alcázares* і *alcazabas* (фортець) для захисту міст.

Араби здійснювали щорічні *aceifas* - літні військові експедиції до християнських королівств на півночі [30, с. 134]. У сутичках з повстанцями вони брали *rehenes* (заручників), а їхні армії йшли під супровід *tambor* (барабана). Контакти між християнами на півночі та андалузцями серед іншої

військової лексики призвели до запозичення військових титулів, назв зброї та термінів військової архітектури. Навіть під час Реконкісти, незважаючи на успіх християн у розгромі арабських армій і поверненні аль-Андалусу, вони, очевидно, не вважали арабську військову лексику неповноцінною, фактично запозичивши деякі слова своїх супротивників пов'язаних з військовою справою.

7) Філософія та наука

Однією з найважливіших культурних особливостей аль-Андалусу був розквіт інтелектуальних інновацій, а арабо-мусульманські правителі особливо заохочували науковий прогрес і розвиток знань. Андалузські філософи вважали, що розум має основне значення для успішного досягнення мети релігії, а отже, людський інтелект можна прирівняти до одкровення в пошуках Вищої Істини [13, с. 334]. Східне коріння арабів означало їхню близькість і часті контакти з давніми культурами, такими як Персія і Греція, де багато наук зародилися і розвивалися протягом століть; наприклад, грецькі праці Платона і Аристотеля, Галена, Птолемея і Евкліда з філософії, медицини, географії та математики, відповідно, були перекладені арабською мовою між VIII і X століттями [13, с. 399]. Знання, засвоєні арабами були передані решті ісламської імперії, включно з аль-Андалусом.

Насправді, араби познайомили з науками не лише аль-Андалус, але й увесь Захід шляхом перекладу зі східних мов на арабську, а згодом на латину та кастильську мову [13, с. 345]. Широкий спектр раніше невідомих наук були принесені в аль-Андалус і продовжували розвиватися, включаючи географію, філософію, алхімію, математику та астрономію, серед інших, що залишило тривалий відбиток на мові цих дисциплін - спочатку іберо-романській, та пізніше кастильській мові.

Наприклад, географія була створена греками, і етимологія цього слова таким чином, грецька (*γεωγραφία, geōgraphia*); однак, ця наука була введена в

аль-Андалус арабами, і, тому, іспанське *geografía* було передано через арабське *jughrāfiyā* [13, с. 282].

Географія розвивалася відповідно до військових, релігійних та урядових потреб, а також бажанню людей зрозуміти Землю, її особливості та місце людини у світі [13, с. 282]. Цей термін є одним з багатьох прикладів того, як грецькі поняття проникають на Піренейський півострів і, зрештою, в іспанську мову через мусульман та їхню мову.

Мабуть, найважливішою наукою для передачі знань під час мусульманського панування на Піренейському півострові була математика. Математика мала практичне застосування в економіці та навігації, а також була важливою для інших наукових дисциплін, таких як астрономія.

Спираючись на концепції, розроблені грецькими математиками, араби вдосконалили вже існуючі знання та дисципліни і навіть внесли деякі власні доповнення. Наприклад, використання арабізму *álgebra* в назві праці арабського математика аль-Хорезмі (*al-ğabr* або *al-jabr*), не тільки вказує на передачу цієї дисципліни романським мовам через арабську з грецької, але й відображає значний розвиток цього предмету мусульманами. Крім того, араби відіграли важливу роль у розвитку аналітичної геометрії і заснували плоску і сферичну тригонометрію [13, с. 347]. Арифметика була відома як *algorismo* за ім'ям математика аль-Хорезмі, а арабські цифри були запроваджені (після того, як були передані арабам з давньої Індії) у вигляді *cifra* (шифру), що дозволило пришвидшити обчислення. Загалом, математичний внесок арабів на Піренейському півострові був лінгвістично і концептуально широким.

Іншою важливою науковою галуззю, яку передали араби романським народам, була астрономія. Астрономічні таблиці, астролябії, астрологія та календарні розрахунки астрономії були відомі лише арабомовному світові протягом багатьох років [40, с. 149]. Хоча астролябію винайшли греки, завезли до Європи її араби для використання в морських спостереженнях і навігації, а також для визначення ісламських годин молитви, а аль-Андалус став важливим центром їхнього виробництва [13, с. 364]. Це слово є ще одним

прикладом терміну з античного світу, який перейшов до романсе через арабську мову. Арабські астрономи також залишили свій слід в іспанських астрономічних технічних термінах, таких як *acimut* (азимут), *nadir* (надир) і *zenit* (зеніт), а також на номенклатуру небесних тіл більшості європейських мов; назви зірок арабського походження, серед інших, включають *Asrab* (від *'aqrab*, "скорпіон"), *Betelgeuse* (*Ibt al-Jauza*’, "рука Оріона") [13, с. 350]. Арабська мова була важливою не лише для впровадження астрономічних термінів в іберо-романські мови, але й для багатьох інших європейських мов.

Газуль медицини також пережила період зростання і розвитку за часів аль-Андалуса оскільки базувалася на спостереженнях, експериментах і міркуваннях, а не була заснована виключно на застарілих західних забобонах і магічних віруваннях [13, с. 351]. Значна частина арабських медичних знань і лексики, була запозичена у греків; однак араби також зробили ряд відкриттів. Араби в аль-Андалусі писали медичні праці, проводили хірургічні операції, будували лікарні та амбулаторії для виготовлення і розповсюдження ліків, тоді як більша частина середньовічної Європи вірувала в заклинання і слідувала релігії, яка гальмувала розвиток медицини як науки. Хоча медичні дослідження і практика були важливими в аль-Андалусі, в сучасній іспанській медичній лексиці переважають латинські терміни. Деякі з небагатьох, але не менш важливих збережених внесків арабської мови в анатомію та медицину включають *nuca* (потилицю), *jarabe* (сироп) та *elixir* (еліксир). Таким чином, розвиток медицини в аль-Андалусі був набагато інтенсивнішим, ніж у багатьох сусідніх регіонах. У цьому науковому розвитку експерименти з *alquimia* (алхімія), яка згодом стане *química* (хімія), також відображають запозичення іберо-романськими мовами наукових і технічних термінів з арабської, зокрема матеріалів *azufre* (сірка), *azogue* (ртуть) і *alcohol* (спирт), а також інструментів *alambique* (перегінний апарат) і *redoma* (лабораторна колба).

Оскільки багато технічних арабізмів було перенесено з арабської в іспанську мову у вигляді письмових текстів, а не усно, іноді траплялися

помилки. Деякі приклади включають розташування наголосу в *álgebra* (алгебра) та *álcali* (луг) на першому складі, а не на другому, і написання *cenit*, що походить від арабського *cemt* або *samt*, в якому літера *t* була неправильно інтерпретована під час перекладу як групування *n* та *i*, помилка, яка передалася багатьом іншим мовам [54, с. 283].

Деякі наукові терміни, які, безсумнівно, були введені арабами, не обов'язково класифікувати як арабізми через їхню оригінальну етимологію з давніх мов, бо тут арабська слугувала лише каналом передачі.

Більше того, деякі арабські запозичення в науці ніколи не потрапляли в розмовну романсе, залишаючись лише в письмових перекладах. Важливо, однак, відзначити важливість арабської мови і, зокрема, Аль-Андалузької мови в цій передачі. Крім того, хоча багато семантичних категорій арабізмів демонструють чіткі похідні від арабської до іспаномовної арабської, мосарабської чи іберо-романської, наукова сфера демонструє менше похідних до іспанської арабської, що, можливо, відображає стійкість певних слів, запозичених безпосередньо з класичної арабської без іспансько-арабського посередника, оскільки багато слів у цій сфері було передано через науковців, які знали класичну арабську. Крім того, деякі з цих слів могли бути перенесені до іспанської мови з латинських перекладів арабських текстів без необхідності перекладу на іспанську арабську мову, враховуючи, що багато з цих слів дуже рідко використовувалися в усному контексті.

8) Топонімія та антропонімія

Вплив арабської мови досить чітко простежується в топоніміці Іспанії, особливо в регіонах, що перебували під найбільшим впливом Аль-Андалузу у середньовічні часи.

Часто топоніми арабського походження включають артикль *al* та уточнювальний елемент. У багатьох випадках вони супроводжуються родовим відмінком. Зазвичай вони відсилають до особливостей і звичаїв мусульманської культури. Прикладами є "*al-qal'a*" - "*Alcalá*", що означає

"замок", "al-ma'din" - "Almadén", що перекладається як "шахта" та "ǧabal ṭāriq" - "Gibraltar", буквально "гора Таріка".

Гібралтар (*Gibraltar*), місце на Піренейському півострові, чере яке мусульманські війська прибували з Африки, - утворене поєднанням імені *Tariq*, мусульманського лідера, який очолював завоювання, і арабського "пагорб", *jabal*. Важливо, що топоніміка кількох річок і регіонів, які перетинає річка, включає в себе похідні від арабського слова "річка" - *wādī*. Наприклад, назва родючої долини *Guadalquivir*, в якій будувалися мусульманські поселення під час арабського завоювання, походить від арабського *al-wad al-kabīr* (велика річка), а також *Guadalete* (річка Лете), *Guadalajara* (річка каміння, що походить від арабського *al-hajjâra*), *Guadalaviar* (біла річка, від арабського *al-abyad*) і *Guadarrama* (річка піску, від арабського *al-ramla*). Крім того, арабське слово "місто", *medīna*, зустрічається в багатьох іспанських топонімах, зокрема в *Medina Sidonia* та *Medina del Campo*. Місто Гранада найдовше перебувало під мусульманським контролем, тому не дивно, що воно має кілька топонімів, похідних від арабської. Зокрема, палацовий комплекс, яким відома Гранада, *Alhambra*, походить від *al-hamrâ* (червоний), а також сусідній палац *Generalife*, *janna(t) al-'arîf* (сад архітектора).

Демонструючи давню культуру двомовності в аль-Андалусі, деякі з іспанських топонімів є арабсько-іспанськими гібридами, що включають як латинські, так і арабські корені. Наприклад, Лапеса виділяє *Guadalupe* (річку вовка) як поєднання арабського *wādī* (річка) і латинського *lupus* (вовк), а також *Guadalcanal* (річка каналу), що поєднує *wādī* та латинське *canālis* [30, с. 141].

Антропонімія, тобто власні імена людей, також зазнала впливу арабської мови, причому багато імен поширилися через топоніміку та через контакти людей арабської та мосарабської культур.

Мосараби, як правило, брали арабські імена, оскільки арабська була мовою престижу протягом більшої частини історії аль-Андалусу. Християни на півночі також іноді брали арабські імена, наслідуючи приклад тих мосарабів, які переїхали до християнських королівств [30, с. 130]. У Леоні і

Кастилії, наприклад, такі імена, як *Abolmondar*, *Motárrafe*, *Ziti* і *Abohamor* не були рідкістю в десятому і одинадцятому століттях, а деякі імена з арабським впливом збереглися і сьогодні. Крім того, прізвища були прийняті відповідно до практики позначення родоводу за допомогою префікса *ibn*, що означає "син" перед прізвищем батька, що призвело до появи таких прізвищ, як *Benavides* і *Benigómez* [30, с. 130]. Залишки арабської мови в антропонімії і особливо топонімії відображають тривалий вплив ісламського правління в аль-Андалусі, оскільки значна частина номенклатури в цих регіонах продовжує використовуватися і сьогодні.

2.3.5. Семантичні та фразеологічні запозичення

1) Поряд з великою часткою іспанської лексики, запозиченої безпосередньо з арабської, існує велика кількість слів і фраз, значення яких походить від маврських ідіом, поняттями ісламу та іншими семантичними характеристиками арабської мови. Ці вирази можуть вимагати широкого контексту або тонкого культурного розуміння, і походження конкретних конотацій слова чи фрази часто може бути неможливо простежити.

Тим не менш, можна привести кілька найпоширеніших прикладів.

В арабській, як і в інших семітських мовах, слово "син" (*ibn*) може використовуватися для виражати чиясь сутність, а не лише біологічну спадщину. Наприклад, фраза "син багатства" означає багату людину. Таке використання слова "син" не часто зустрічається в романських мовах, за винятком Піренейського півострова. Наприклад, в іспанській мові слово, що означає дворянина або джентльмена, *hidalgo* (також *hijodalgo*, *fidalgo* і *fijodalgo*), буквально перекладається як "син якоїсь цінності".

В іспанській мові, але не в інших романських мовах, можна також побачити додаткове значення слова "сором" (*vergüenza*), яке має арабське походження. Кастро дає наступний переклад рядка з "Хроніки Альфонса XI" у *Bibliotexa de Autores Españoles*, LXVI: "І ті кілька супутників, які залишилися з королем, були лицарями і зброєносцями, яких король виховав у своєму домі

і в своїй милості; але всі вони були людьми доброго серця, і в них був сором [*vergüenza*]. Тут це слово має значення чесноти, маючи на увазі вірність і честь. Подібне значення можна побачити і у вживанні арабського слова *ḥayyat*, що означає "жити, захищати життя, соромитися" [51, с. 11-12].

Різноманітні іспанські прислів'я можна простежити до висловів у Корані. Наприклад, фраза *burro cargado de ciencia* ("віслиук, обтяжений знаннями") використовується для вираження того, що знання людини, незалежно від того, наскільки вони обширні, відносно нікчемні. Це можна побачити в наступному уривку з Корану: "Приклад тих, кому було довірено Тору, і які потім відмовилися від неї, подібний до прикладу віслиюка, який тягне томи [книг]".

Серед численних виразів іспанської розмовної мови часто можна зустріти вирази, які дуже схожі на арабські. Напевно, найвідомішим є вигук *¡Ojalá!*, який походить від фрази *law šá lláh*, що означає "якщо на те буде воля Аллаха". Піднявши хліб, що впав на підлогу, житель Андалусії може сказати *es pan de Dios* ("Це хліб Божий"), що було поширеним серед маврів (*'āysh Allāh* - "хліб Аллаха"). Приходячи в гості до когось в Іспанії, можна було почути *ya sabe que ha tomado posesión de su casa* ("знай, що ти заволодів своїм будинком"), що також можна простежити в маврській практиці [51, с. 11-12].

Все це це лише кілька яскравих прикладів того, як мова, культура і релігія маврів вплинули на іспанську семантику.

2) Існують слова і вирази, повністю романські за походженням і формальною еволюцією свого значення, але частково або повністю арабізовані за своїм змістом, оскільки вони набули нових значень завдяки ментальній присутності арабського слова, з яким вони мали певне спільне значення. Так, старе *poridat* набуло значень "приватність" та "секретність", якими володіють похідні від ар. *xalasa* "бути чистим"; *infante* стало означати "син дворянина", "син короля", зважаючи на араб. *walad hijo*, "дитина" і "спадкоємець престолу"; *acero* набуло значення "гострий край" та "енергія,

сила", відповідно до араб. *dokraa* "сталь меча", "гострота вістря", "несамовитість, сила".

В арабській "син чогось" називають того, хто має з чогось користь (багач це *ibn ad ad dunyá* "син багатства"; злодій - *ibn al-layl* "син ночі", бо ніч сприяє крадіжкам); це пояснює перший елемент *hijodalgo*, *hidalgo*, слова, що є синонімом "син багатства", за визначенням Альфонса Мудрого.

Два арабські слова (*lugayn* і *waraqá*), що означають "*plata*", мають первісні значення "лист, листя" та "фольга"; наслідуючи їх, латинське *platta* "лист металу" набуло значення *argentum* у Каталонії в X-XI століттях, звідки перейшло до решти християнської Іспанії: у "Поемі про Сіда" вже використовується не *ariento*, а *plata*.

Іноді одне й те саме арабське слово призводило до семантичного калькування і лексичного запозичення: *gáwara*, що мало значення "бігти" та "забрати силою", передало це друге значення іспанському *correr* ("agora sórrem' las tierras que en mí empara están", Пісня про Сіда); звідси вживання *corredor* для позначення "той, хто забирає силою", що не завадило введенню лексичного арабського слова *almogávar* (← *almogáwir*, дієприкметник від *gawara*). Так само ісп. *adelantado*, порт. *adiantado* відтворюють семантику іншого арабського дієприкметника *almuqaddam* "протиставлення", "суддя", "влада", що не стало перешкодою для запозичення *almocadén* "воєначальник, командувач військами".

Дієслово ісп. і порт. *criar* додає до значень "грудне вигодовування", "годування" та "виховання" також значення "перестати рости" (волосся, пір'я тощо), те саме, що араб. *rabba*, друга форма від *raba*.

Вживання *señor* як "власник" поширюється в середньовічній та класичній літературі, зокрема, на такі вирази, як "*la señora de la traución*" (зрадниця), "*la señora del (buen) parecer*" (та, яка має гарний вигляд): усі вони простежуються в арабській мові з *dú*, жін. *dat* "власник", "той, хто має" + родовий відмінок.

Прислівниковий зворот *con bien* "щасливо" відповідає ар. *bi-hayr*; а *henchir* чи *llenar el ojo a alguien* ("догоджати", "дуже подобатися", "задовольняти") дослівний перекладад араб. *mala'a l-'ayna*.

Оскільки в повсякденному житті іспанці перейняли релігійні чи соціальні практики мусульманського походження, відповідні арабські формули були відтворені іспанськими словами. Це стосується благословень "que Dios guardé", "que Dios mantenga", які раніше йшли у зв'язці зі згадкою короля чи володаря. Фрази "bendita sea la madre que te parió", "si Dios quiere", якими виражається надія на майбутні події, або "Dios le ampare", яку кажуть жебракові, також є, серед іншого, живими перекладами арабської фразеології. Нарешті, іспанські прислів'я значною мірою поповнилися перекладеними, адаптованими або переробленими арабськими приказками.

2.3.6. Ситуація з арабізмами в сучасній іспанській мові

Не всі арабізми збереглися в іспанській мові до наших днів: деякі з них були замінені латинськими відповідниками, інші застаріли в міру розвитку тенденцій і культури, треті залишилися лише в технічній лексиці. Певні умови протягом історії спричинили до втрати або заміни арабізмів у романсе, а потім в іспанській, тоді як інші призвели до їхньої повторної появи в широкому вжитку. Особливо збереглися ті арабізми, яка додавали нове значення або поняття. Наприклад, у семантичному полі емоцій і почуттів арабський вплив є незначним, оскільки християнська релігія надавала перевагу використанню саме латинських термінів для передачі цих понять [30, с. 138]. Крім того, арабізми, що мають значення в кількох семантичних категоріях, з більшою ймовірністю були запозичені іспанською мовою з огляду на зв'язок між важливістю конкретного поняття і частотою його вживання. Так, для слів, як *algodón* (бавовна), що мало значення як у сільському господарстві, так і в торгівлі, та *alcázar* (замок-фортеця), що мало значення як у військовій, так і в архітектурній лексиці, існував адитивний ефект на перевагу від їхнього

запозичення, що підвищувало ймовірність того, що вони збережуться в іспанській мові.

Починаючи з XV століття і дотепер, деякі арабізми застаріли в іспанській мові в зв'язку з культурним та технологічним прогресом [11, с. 148]. Іншими словами, ті інноваційні поняття, колись запроваджені арабами з аль-Андалусу, тепер не є такими новими, якими вони були спочатку, що призводить до втрати актуальності використання певних арабізмів через культурні та технологічні зміни. Одяг наприклад, змінився, коли андалузька мода втратила популярність. Аналогічно, назви давніх технологій в галузі промисловості були замінені сучасними технологіями, і тому втратили свою актуальність; а арабські одиниці мір та ваги, такі як *adarme* (одиниця маси, еквівалентна 1,8 грама) стали непотрібними, коли на зміну їм прийшли міжнародні одиниці вимірювання, такі як *kilogramo* [54, с. 284].

Однією з найважливіших історичних подій у взаємодії між кастильською іспанською та арабською мовами було вигнання морисків з Іспанії в 1607 році [54, с. 286]. Мориски були арабомовним народом, що жив на відвойованій християнській території, який звернувся з ісламу в християнство, щоб уникнути вигнання або покарання за часів інквізиції. Після перемоги над мусульманами посилювалося негативне ставлення до арабських запозичень. Багато з них, які мали префікси *a-* або *al*, були легко ідентифіковані як арабські слова, а деякі були цілеспрямовано замінені іспанськими синонімами. Цікаво, що деякі арабські слова залишилися в народній мові як зневажливі синоніми до своїх іспанських відповідників [54, с. 284], як-от *alfayate* для *sastre* (кравець) і *albéitar* для *veterinario* (ветеринар), але загалом кастильська влада намагалася викоринити арабську мову на користь латинської і французької мов. Одним із наслідків цього цілеспрямованого очищення кастильської мови від арабізмів є те, що хоча певні слова були замінені в іспанській мові на їхні латинські відповідники, арабські версії все ще використовуються в інших мовах, таких як португальська, яка не зазнала такої ж арабської чистки, як кастильська [11, с.

148]. Наприклад, слово *alfayate* не було замінено латинським *sastre* в португальській мові, на відміну від іспанської.

Деякі арабські запозичення, що зникли з ужитку, були знову введені до іспанської нещодавно і зараз є повністю консолідованою частиною іспанської мови. Наприклад, *azafata*, що колись означало королівську покоївку, тепер має значення "бортпровідниця" [54, с. 285]. Крім того, починаючи з XIX століття, деякі технічні терміни арабського походження та лексика, пов'язана з будівництвом, були знову введені в іспанську мову, оскільки науковці намагалися краще описати архітектуру стилю мудехар. Крім того, певні застарілі терміни були повернені в лексикон і тепер мають зовсім інше значення, як-от *arroba*, що тепер позначає символ @, а не одиницю виміру, та *noría*, який тепер описує колесо огляду, а не стародавній гідравлічний пристрій [54, с. 285].

Загалом, поширення та занепад арабізмів в іспанській відображає природний процес змін, притаманний мові. Неминуче, певні терміни, незалежно від того, чи є вони арабізмами, чи ні, втрачатимуть актуальність і престиж, оскільки мова продовжує змінюватися паралельно з розвитком суспільства та світу, в зв'язку з чим з'являється нова лексика, яка замінює стару.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі було розглянуто результати впливу арабської мови на іспанську, детально розібрано вплив арабської мови на різні рівні іспанської мови. Мовні контакти в першу чергу привели до значних змін в лексичній складовій мови. Арабізми складають близько 10% іспанської лексики і охоплюють різні сфери, такі як сільське господарство, архітектура, наука, військова справа та повсякденне життя. Ці запозичення відбувалися як безпосередньо, так і через проміжні мови, зокрема через мову арабізованих християн (мосарабську).

Вплив арабської мови на іспанську помітний не лише в лексиці, а й у фонетиці, синтаксисі та семантиці, проте зміни в цих рівнях мови далеко не такі значні.

Ситуація з арабізмами залишається динамічною. Хоча багато з них збереглися і використовуються, деякі втратили актуальність і були замінені латинськими синонімами. З часом деякі арабські слова змінили своє первісне значення або адаптувалися до нових умов, що відображає динаміку мови. Наприклад, терміни, які колись мали специфічне значення в арабській культурі, тепер можуть використовуватися в ширшому або навіть іншому контексті.

Важливо зазначити, що в останні століття спостерігається відродження інтересу до арабської культури, що призвело до повернення деяких арабських слів у сучасну іспанську мову. Значну роль в цьому відіграє явище глобалізації та посилення міжкультурних зв'язків, які роблять арабізми більш актуальними та затребуваними в нових соціальних і культурних реаліях.

ВИСНОВКИ

У даній роботі було розглянуто вплив арабської культури на становлення національної іспанської мови, починаючи з періоду арабського панування на Піренейському півострові.

Стан іспанської мови перед арабським вторгненням характеризувався розвитком романських діалектів, які поступово відокремлювалися від латинської мови. На той момент іспанська мова ще не була консолідована як окрема одиниця, але вже починала формуватися як самостійна мова.

Арабське панування на Піренейському півострові (711-1492 рр.), стало важливим етапом в історії Іспанії, справивши значний вплив на її мову та культуру. У процесі завоювання і подальшого співіснування арабів та іспанців відбувся інтенсивний культурний обмін, який залишив свій слід у мові. У результаті арабського завоювання та багатовікового співіснування арабів та іспанців виникло унікальне мовне середовище. Арабська мова стала мовою культури, науки та адміністрації, що сприяло її поширенню серед місцевого населення. Вплив арабської мови на іспанську мову можна розглядати як результат мовного контакту та складного процесу запозичення, що відбувався протягом століть.

Цей вплив проявився в певній мірі на різних мовних рівнях. Найбільший вплив мовний контакт мав на лексичну складову іспанської мови. Арабізми, що увійшли до іспанської мови, становлять понад 4000 слів і охоплюють різні галузі, включаючи сільське господарство, архітектуру, науку, військову справу та побут. Ці запозичення відбувалися як безпосередньо, так і через проміжні мови, як-от мосарабська, яку використовували арабізовані християни.

Вплив арабської мови на іспанську мову проявляється не тільки в лексиці, а й у фонетиці, синтаксисі та семантиці. Арабські слова адаптувалися до фонетичної системи іспанської мови, що іноді призводило до змін у вимові та написанні. Наприклад, багато арабських фонем, які не мають аналогів в іспанській, замінювалися на більш звичні для носіїв іспанської мови. Крім

того, арабські конструкції та вирази впливали на синтаксис іспанської, що можна спостерігати в деяких граматичних структурах.

Сучасна ситуація з арабізмами має динамічний характер. Хоча багато арабізмів збереглися і продовжують використовуватися, деякі з них втратили свою актуальність і були витіснені латинськими синонімами.

З часом деякі арабізми втратили свої початкові значення або були адаптовані до нових умов, що також свідчить про динаміку мови. Наприклад, деякі терміни, які колись мали конкретні значення в контексті арабської культури, тепер можуть використовуватися в ширшому або навіть іншому сенсі.

Важливо зазначити, що в останні століття спостерігається відродження інтересу до арабської культури, що призводить до знову введення деяких арабських слів у сучасну іспанську мову. Це також пов'язано з глобалізацією та зростанням міжкультурних обмінів, що робить арабські слова більш актуальними в контексті нових соціальних і культурних реалій.

Таким чином, процес мовних запозичень з арабської мови в іспанську - це складний і багатогранний процес, який продовжує впливати на іспанську мову та культуру.

Можна побачити, що арабський суперстрат виявив значний вплив на формування та розвиток іспанської мови. Він став ключовим фактором у розширенні фонетичного, синтаксичного, морфологічного, а особливо лексичного аспектів мови, що додало їй багатогранності та культурного різноманіття.

Отримані результати роботи мають важливе значення для розвитку зіставного мовознавства, лексикології та культурології, сприяючи більш глибокому розумінню культурних взаємодій і впливів на еволюцію мов.

Якщо говорити про перспективи подальших досліджень теми, то було б доцільно провести порівняльне дослідження впливу арабської мови на інші романські мови, як-от португальська або каталонська, щоб зрозуміти різницю та особливості впливу арабської культури в різних регіонах Піренейського

півострову. Крім того, вивчення ролі мосарабської як проміжної мови у процесі запозичень може розширити розуміння мовної адаптації арабізмів в іспанській мові.

Також варто дослідити, як глобалізація впливає на відродження використання арабізмів в іспанській мові сьогодні, а також їх актуальність у сучасному культурному контексті. Вивчити, які саме арабізми були витіснені або повернулися до вжитку останнім часом, та з'ясувати причини їх зникнення або відродження. Це дозволить краще зрозуміти механізми мовної еволюції під впливом культурних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сингаївська, Г.В. (2013). Арабізми у сучасній іспанській мові: історія запозичення й особливості функціонування. *Мовні і концептуальні картини світу*, 43(3), (с. 108-115).
2. Alonso, M. (2012). *La influencia árabe en el léxico del español*. Ediciones Cervantes.
3. Álvarez, J. M. (2010). *La influencia árabe en la sintaxis del español moderno*. Editorial Universitaria.
4. Arbeloa, J. P. (2008). *El legado árabe en el idioma español*. Editorial Universitaria.
5. Beltrán, A. (2018). *Lenguas en contacto: Árabe y español en la Edad Media*. Barcelona: Ediciones Universales.
6. Borland, R. (2024). *The Arabic Influence on the Spanish Language: Sociocultural Mechanisms of Language Change Under Islamic Rule in the Iberian Peninsula* (Senior Thesis). University of South Carolina – Columbia.
7. Burckhardt, T. (1972). *Moorish culture in Spain*. (A. Jaffa, Trans.). George Allen & Unwin Ltd.
8. Cano Aguilar, R. (2015). *El español a través de los tiempos* (8th ed.). Arco/Libros S.L.
9. Cantarino, V. (2006). *El legado árabe en la lengua española*. Madrid: Ediciones Cultura Hispánica.
10. Comparán Rizo, J. J. (2006). *Raíces griegas y latinas de la lengua española*. Umbral Editorial.
11. Corriente, F. (1992). *Árabe andalusí y lenguas romances*. Editorial MAPFRE, S. A
12. Corriente, F. (2004). El elemento árabe en la historia lingüística peninsular: actuación directa e indirecta. Los arabismos en los romances peninsulares (en especial en castellano), *Historia de la lengua española* (pp. 185-206)

13. Chejne, A. G. (1974). *Muslim Spain: Its history and culture*. University of Minnesota Press.
14. De la Torre, F. (2015). *La herencia léxica árabe en el español moderno*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
15. Dussel, E. (1994). *Historia de la filosofía en el mundo islámico*. Fondo de Cultura Económica.
16. Echevarría, A. (2007). *La influencia árabe en la cultura española*. Alianza Editorial.
17. Epalza, M. de. (1992). *Los musulmanes en España*. Editorial Mapfre.
18. Fernández, J. R. (2018). *El vocabulario árabe en el español moderno*. Editorial Académica Española.
19. García-Contreras, G., Pluskowski, A., Alexander, M., Banerjea, R., García, M. (2020). Landscapes of (re)conquest: dynamics of multicultural frontiers in medieval South-west Europe. *Antiquity*, 94(375), 1-8.
20. García Gómez, E. (1992). *Estudios sobre la influencia árabe en España*. Editorial Universidad de Granada.
21. Guillén, C. (2001). *La herencia lingüística del árabe en el español moderno*. Universidad de Salamanca.
22. Hall, R. A. (1974). *External history of the Romance languages*. American Elsevier Publishing Company, Inc.
23. Hernandez, F. J. (2009). The Jews and the origins of Romance script in Castile: A New Paradigm. In I. Corfis (Ed.), *Al-Andalus, Sepharad and medieval Iberia: Cultural contact and diffusion* (pp. 259-306). Koninklijke Brill.
24. Hernández, F. J. (2013). *La transmisión de la ciencia árabe en la península ibérica*. Editorial Alhambra.
25. Jiménez, M. (2016). *La arquitectura y la lengua: Un recorrido por el legado árabe en España*. Editorial Visor.
26. Jirari, M. (2001). *Influencias árabes en la cultura y lengua de España*. Casablanca: Éditions Maghreb.

27. Kennedy, H. (1996). *Muslim Spain and Portugal: A political history of al-Andalus*. Addison Wesley Longman Inc.
28. Khayat Debboun, I. (2016). *Algunos aspectos de la influencia del árabe en la lengua española* (Trabajo de fin de grado). Universitat Autònoma de Barcelona.
29. Klein-Andreu, F. (2010). *Spanish through time: An introduction*. LINCOM GmbH.
30. Lapesa, R. (1981). *Historia de la lengua española* (9th ed.). Editorial Gredos.
31. López-Morillas, J. (2011). *El legado del Islam en la península ibérica*. Ariel.
32. López, S. (2015). *Los arabismos en el español moderno: Historia y evolución*. Ediciones del Prado.
33. Lindqvist, I. (2021). *Arabismos en el español cotidiano. Un estudio diacrónico de frecuencias*. Stocholms Universitet.
34. Manzanares, C. (2010). *De la convivencia al mestizaje cultural: árabes y cristianos en la península ibérica*. Editorial Crítica.
35. Martín, A. (2010). *El árabe en la península ibérica: Historia lingüística*. Madrid: Akal.
36. Molina, L. (2017). *Los arabismos en la lengua castellana*. Editorial Trotta.
37. Montaner, C. (2019). *La lengua española y sus raíces árabes*. Barcelona: Editorial Planeta.
38. Millar C., M. A. (1999). *Los arabismos en la lengua española*. Universidad de Chile, Vol. 37, Núm. 2.
39. Menendez Pidal, R. (1980). *Orígenes del español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XIII*, 5 ed., 145-153.
40. Menocal, M. R. (2002). *The ornament of the world: How Muslims, Jews, and Christians created a culture of tolerance in medieval Spain*. Little, Brown and Company.

41. Navarro, M. (2009). *Al-Ándalus: La presencia musulmana en la península ibérica y su influencia cultural*. Editorial Almuzara.
42. Odisho, E. Y. (1997). 'Al'-prefixed Arabic loanwords in Spanish: Linguistic implications. *Zeitschrift Für Arabische Linguistik*, 33, 89–99. <http://www.jstor.org/stable/43525677>.
43. Orozco, M. A. (2005). *El influjo de Al-Ándalus en la cultura y lengua castellana*. Espasa.
44. Penny, R. (2008). *Gramática histórica del español*. Ariel.
45. Pérez, I. (2007). *La evolución del léxico árabe en el español: Un análisis histórico*. Salamanca: Ediciones Cátedra.
46. Pharies, D. A. (2007). *A brief history of the Spanish language*. University of Chicago Press.
47. Quesada, J. (2001). *El léxico árabe en la toponimia española*. Ediciones Alhambra.
48. Quesada, J. (2009). *Arabismos: Presencia árabe en la lengua española*. Cátedra.
49. Ramírez, J. (2005). *Lengua, cultura y poder: La presencia árabe en el español*. Granada: Universidad de Granada.
50. Rodríguez, M. J. (2016). *El impacto cultural árabe en el español: Lexicografía y préstamos lingüísticos*. Editorial Universitaria de Sevilla.
51. Rorabaugh, D. (2010) *Arabic Influence on the Spanish Language*. Seattle Pacific University.
52. Roldán, I. (2014). *La convivencia de culturas en la Edad Media: El impacto del árabe en el romance*. Siglo XXI Editores.
53. Rubio, A. (2014). *Árabes y romance en la formación del español: Un análisis filológico*. Editorial Siglo XXI.
54. Ruhstaller, S. & Gordón Peral, M. D. (2017). The lexical impact of language contact with Arabic on Spanish and Catalan. *Lexicographia*, 33, 277-296. <https://doi.org/10.1515/lexi-2017-0014>.

55. Sánchez, M. (2013). *La integración de términos árabes en el léxico español contemporáneo*. Universidad de Madrid Press.

56. Sánchez de la Calle, J. (2020). La influencia del árabe en el español: un estudio lexicográfico. *In Actas del Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica* (pp. 219 – 232). Editorial Universidad de Salamanca.

57. Serrano, M. (2010). *El árabe en la península ibérica: Lengua, cultura y legado*. Ediciones Universidad de Sevilla.

58. Sociedad Española de Estudios Árabes (2011): Al-Andalus y el mundo árabe (711-2011). *Visiones desde el arabismo*. Madrid: Sociedad Española de Estudios Árabes.

59. Solé, Y. (1998). *Influencia árabe en el vocabulario español cotidiano*. Editorial Planeta.

60. Suárez, I. (2019). *La influencia árabe en la cultura española: Del léxico a las costumbres populares*. Editorial Síntesis.

61. Thomason, S. G. & Kaufman, T. (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press, pp. 23 – 50.

62. Torres, P. (1995). *Los préstamos lingüísticos del árabe al español: Un estudio diacrónico*. Ediciones Complutense.

63. Vargas, R. (2020). *Al-Ándalus: Su impacto en la lengua española contemporánea*. Editorial Cátedra.

64. Valdeón, J. (1999). *Historia de España. La Edad Media*. Madrid: Ediciones Rialp, pp. 79 – 113.

65. Valverde, A. (2013). *Arabismos en el idioma español: Análisis lingüístico e histórico*. Marcial Pons.

66. Vidal Claramonte, M. C. (2020). La huella del árabe en el español peninsular. *In Actas del Congreso Internacional de Lingüística Hispánica Editorial Universidad de Granada*, pp. 357 – 376.

67. Viguera M. J. (2002). Lengua árabe y lenguas románicas. *Revista de Filología Románica*, 19, 45-54.

68. Viguera, M. J. (2006). *Al-Ándalus: Sociedad e intercambios culturales*. Ediciones Akal.
69. Wexler, P. (1991). *The non-Romance elements of Spanish and Portuguese*. The University of Michigan Press.
70. Wurm, L. (2017). *La influencia del árabe sobre el castellano. Las características de los arabismos en la Provincia de Cádiz y Málaga* (Master's thesis). Universitat Wien.
71. Zwartjes, O. (2011). *Introducción a la lengua árabe en la península ibérica y su influencia en el romance*. John Benjamins Publishing Company.

RESUMEN

del trabajo final de máster

del estudiante

del grupo Mmli 01-23

Khimich Viktor

sobre el tema

«LA INFLUENCIA DE LA CULTURA ÁRABE EN LA FORMACIÓN DE LA LENGUA NACIONAL ESPAÑOLA»

El objetivo del estudio era identificar la influencia de la cultura árabe en la formación de la lengua española durante el periodo de dominación árabe en la Península Ibérica.

Para lograr este objetivo, hubo que resolver las siguientes tareas:

- 1) Estudiar el contexto histórico de la dominación árabe en la Península Ibérica;
- 2) Determinar la esencia del contacto lingüístico entre el árabe y el español;
- 3) Analizar los resultados concretos de la influencia del árabe en el español.

El estudio de la influencia del árabe en el español permite establecer los vínculos históricos y culturales entre el mundo árabe y el español; determinar el papel que el árabe ha desempeñado en la formación de la lengua española; ayuda a desvelar los mecanismos de adaptación y evolución lingüística y brinda la oportunidad de comprender mejor cómo las lenguas interactúan y se influyen mutuamente en el contexto del contacto cultural.

El estado de la lengua española antes de la invasión árabe se caracterizaba por el desarrollo de dialectos romances, que se fueron separando gradualmente del latín. En aquella época, la lengua española aún no se había consolidado como entidad propia, sino que ya empezaba a perfilarse como lengua independiente.

La dominación árabe de la Península Ibérica fue una etapa importante en la historia de España, que tuvo un impacto significativo en su lengua y su cultura. Durante la conquista y posterior convivencia de árabes y españoles se produjo un

intenso intercambio cultural que dejó su impronta en la lengua. Como resultado de la conquista árabe y de la coexistencia durante siglos de árabes y españoles, surgió un entorno lingüístico único. El árabe se convirtió en la lengua de la cultura, la ciencia y la administración, lo que contribuyó a su difusión entre la población local. La influencia del árabe en el español puede considerarse el resultado del contacto lingüístico y de un complejo proceso de préstamos que tuvo lugar a lo largo de los siglos.

Esta influencia se ha manifestado en cierta medida en diferentes niveles lingüísticos. El mayor impacto del contacto lingüístico se produjo en el componente léxico de la lengua hispánica. Los arabismos que han entrado en la lengua española ascienden a más de 4000 palabras y abarcan diversos campos, como la agricultura, la arquitectura, la ciencia, los asuntos militares y la vida cotidiana. Estos préstamos se produjeron tanto directamente como a través de lenguas intermedias, como el mozarabe, utilizado por los cristianos arabizados.

Los arabismos no se tomaron prestados de inmediato, sino gradualmente, en varias etapas:

1) Vocabulario tomado en préstamo por los españoles durante la conquista árabe o durante todo el periodo de la conquista y el comienzo de la Reconquista, desde el año 711 hasta mediados del siglo XI;

2) Vocabulario que pasó a formar parte de la lengua durante el colapso del califato, o durante la llamada "gran" Reconquista desde mediados del siglo XI hasta principios del siglo XIII.

3) Vocabulario que se tomó prestado en la época de la victoria final de Castilla y la promoción del castellano como lengua común, es decir, el comienzo del florecimiento de la literatura española, desde principios del siglo XIII hasta su fin.

La influencia del árabe en el español es evidente no sólo en el vocabulario, sino también en la fonética, la sintaxis y la semántica. Las palabras árabes se han adaptado al sistema fonético de la lengua española, lo que a veces ha provocado cambios en la pronunciación y la ortografía. Por ejemplo, muchos fonemas árabes que no tienen análogos en español fueron sustituidos por fonemas más familiares

para los hispanohablantes. Además, las construcciones y expresiones árabes han influido en la sintaxis del español, lo que puede observarse en algunas estructuras gramaticales.

La situación actual de los arabismos es dinámica. Aunque muchos arabismos han sobrevivido y siguen utilizándose, algunos han perdido su relevancia y han sido sustituidos por sinónimos latinos.

Con el tiempo, algunos arabismos han perdido su significado original o se han adaptado a nuevas condiciones, lo que también refleja la dinámica de la lengua. Por ejemplo, algunos términos que antes tenían significados específicos en el contexto de la cultura árabe pueden utilizarse ahora en un sentido más amplio o incluso diferente.

Es importante señalar que en los últimos siglos ha resurgido el interés por la cultura árabe, lo que ha llevado a la reintroducción de algunas palabras árabes en el español moderno. Esto también se debe a la globalización y al aumento de los intercambios interculturales, que hacen que las palabras árabes sean más pertinentes en el contexto de las nuevas realidades sociales y culturales.

Así pues, el proceso de préstamo lingüístico del árabe al español es un proceso complejo y polifacético que sigue influyendo en la lengua y la cultura españolas.

Se puede observar que el superestrato árabe ha tenido un impacto significativo en la formación y el desarrollo de la lengua española. Ha sido un factor clave en la expansión de los aspectos fonéticos, sintácticos, morfológicos y, sobre todo, léxicos de la lengua, lo que ha aumentado su riqueza y diversidad cultural.

Los resultados del trabajo son importantes para el desarrollo de la lingüística comparada, la lexicología y los estudios culturales, contribuyendo a una comprensión más profunda de las interacciones e influencias culturales en la evolución de las lenguas.